وێستگە مێژووییە گرنگەکانی کێشەی مووسڵ -(2)... دکتۆر جەبار قادر

کەمالییەکان لەو ڕاستییە گەیشتبوون، کە بە بێ پشتیوانی کورد، کە زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵیان پێکدەهێنا، دەستگرتنەوە بەسەر ئەو ویلایەتەدا کارێکی مەحاڵە، بۆیە هەر کە بزووتنەوەکەیان لە خەم ڕەخسا پیاوەکانیان دەستیان کرد بە هەڵمەتێکی فراوانی پڕوپاگەندە لە نێو هۆز و خێڵەکانی کوردستاندا. جموجوڵ و چالاکی پیاوانی مستەفا کەمال تەنها ویلایەتی مووسڵیان نەدەگرتەوە، بەڵکو پەیوەندییان لە گەڵ سەرەک هۆزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش دەگرت. لە گەڵ کەسایەتی و سەرکردە کۆمەڵایەتی و ئایینییەکاندا پەیوەندی توند و تۆڵیان گرێدایەوە. بنەماڵە ناودارەکانی کەرکوک بە تایبەتی بنەماڵە تورکمانەکان لقێکی "کۆمەڵەی پاراستنی مافی ویلایەتەکان"یان لە چەشنی ئەوانەی ئەنادۆڵ دامەزراندبوو و هەندێ کەسایەتی کوردیش تێیدا ببوون بە ئەندام. لەو ڕۆژانە کورد لە سەرگەردانیدا بوو، نەیدەزانی بەکێ باوەڕ بکات و ڕوو لە کێ بکات.

بە بریتانییەکان کە لافی ئەوەیان لێدەدا، گوایە بۆ ڕزگارکردنی گەلانی ڕۆژهەڵات لە کوت و بەندی عوسمانییەکان هاتوون، بەڵام هەڵس و کەوتیان لە گەڵ کوردا تەواو پێچەوانە بوون. نوێنەرانیان وەک هەموو داگیرکەرێکی کۆلۆنیاڵی بە توندرین شێوە خەریکی ئازاردن و سەرکوتکردنی دانیشتوان بوون. گفت و پەیمانیان لە بارەی دەوڵەتی کوردییەوە هیچی لە سەوز نەبوو. هەوڵدانیان بۆ بەزۆر لکاندنی کوردستان بە عیراقی عەرەبییەوە کوردی ئەوەندەی تر تۆرانبوو. نوێنەرانی دەوڵەتی عوسمانی، کە بە درەوە نوزەی تێدا مابوو، گفتی خۆبەڕێوەبردنیان بە کورد دەدا و پەیماننامەی سێڤریان ئیمزا دەکرد. بەڵام تازە کار لە کار ترازا بوو و سوڵتان هیچی پێ نەدەکرا. چواردە بەندەکەی ویڵسن، کە بە پێی سەرچاوە مێژووییەکان بە هۆی کێبەڕکێ و ململانێی ئەمەریکا و بریتانیاوە لە بەشە نەوتی مووسڵ و کێشە دروستکردن بۆ بریتانیا، ڕاگەیاندرابوون، هەندێ کوردیان بە خەیانەوە سەرگەرم کردبوو. شۆڕشی ئوکتۆبەر و ڕاگەیاندنی مافی گەلانی ڕووسیا و پەیامی بەلشەفییەکان بە گەلانی ڕۆژهەڵات و ئاشکراکردنی پەیماننامە و ڕێکەوتننامە نهێنییەکانی

وڵاتە ئیمپریالییەکان لە پشتی گەلانەوە، بەر لە هەموویان ڕێککەوتننامەی سایکس – پیکۆ، هیوایەکی لە لای کورد بۆ ڕووس (عروس و مسقەف بە وتەی ئەو سەردەمەی کوردان) پەیدا کردبوو. ئەمانە هەمووی بە لایەک و پەیمانەکانی مستەفا کەمال و هاوڕێکانی بە "برایانی قارەمانی موسوڵمان و فیداکار لە پێناو نیشتمان و خیلافەتدا"، کە باسیان لە تورکیایەکی پڕ لە برایەتی و بەختەوەری بۆ کورد و تورک لە دوای دەرکردنی داگیرکەرانی بیانی دەکرد، بە لایەکی تر.

لەو سەردەمەی مێژوودا کاریگەری ئاین و گوتاری ئاینی لە سەر کۆمەڵگەی کوردی لە هەموو بیر و بۆچوونێکی دیکە بەهێزتر بوو. هۆشیاری نەتەوەیی زۆر لاواز بوو و تەنها لە نێو بژاردەیەکی بەرتەسکی خوێنەواراندا بەدی دەکرا. بۆ کۆمەڵگەیەک کە لە ماوەی چوار سەدەی ڕابەقدا لە دەسەڵاتی سوڵتان و خەلیفەی موسوڵمانان بەولاوە شتێکی دیکەی نەبیستبوو، ئاسان نەبوو بیر لە جۆرێکی دیکەی فەرمانڕەوایی بکاتەوە. خەڵکێکی زۆر بە گوناهیان دەزانی کەسێکی دیکە جێگەی سوڵتان بگرێتەوە. ئەو پەیمانانە بە سەر کوردا وەک بارانی بەهار دەبارین، سەریان لە سەردارانی کورد شێواندبوو و هەر یەکەیان بەلایەکدا ڕایدەکێشا. کۆمەڵێکیان باسیان لە ئۆتۆنۆمی دەکرد لە چوارچێوەی دەوڵەتی عوسمانیدا، کە ئەو بۆ خۆی لە پەل و پۆ کەوتبوو و دوا ڕۆژانی بەسەر دەبرد و نەیدەتوانی خۆی ڕزگار بکات، چجای ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دابین بکات. کۆمەڵێکی تریان بیریان لە دەوڵەتێکی کوردی لە ژێر مەندەیتی بریتانیا یا تەنانەت ئەمەریکا دەکردەوە، یەکەمیان پرۆژەی دروستکردنی دەوڵەتی بۆ کورد پێ نەبوو و دووەمیشیان ئەوەندە ئامادەیی لە ڕۆژهەڵاتدا نەبوو، ئەرکێکی وا گران بخاتە ئەستۆی خۆی. گروپێکی بچووکی سەردارانی کورد ئەوەندە بە ئاگابوون لە بارودۆخی دونیا و هەرێمەکە باسیان لە دەوڵەتێکی کوردی لە ژێر چاودێری ئێراندا دەکرد، کە بۆ خۆی دەوڵەتێکی بێ هێز و دواکەوتووی ڕۆژهەڵاتی و نیمچە کۆڵۆنیای بریتانیا بوو. ڕاستە کورد ئەو دەمە سەردار و ڕابەری زۆری هەبوو و هەموو باسیان لە کوردستان دەکرد، بەڵام هیچ کامیان پرۆژەیەکی نیشتمانی گشتگیریان نەبوو لە چەشنی میساقی میللی کەمالییەکان. کەسیشیان خاوەن کاریزمایەکی وا نەبوو هەموو کورد لە دەوری خۆی کۆبکاتەوە. هیچ یەکێ لەو پرۆژە سیاسییە لەکاڵییانەی کورد ئەو کاتە و ئێستاش هەموو کوردستانی نەگرتوەتەوە. دەکرێت مرۆڤ گومانی زۆری لەم بۆچوون و لێکدانەوانە هەبێت، لە دوای تێپەڕبوونی سەد ساڵ بەسەر ئەو ڕۆژانەدا، ئەوەی سەیری بارودۆخی ئەمڕۆی کوردستان و هەڵس و کەوتی سەردارانی کورد و پرۆژە سیاسییە لەکاڵییەکانیان

بکات، باوەڕ بەم قسانە دەنێت.

ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەم پێکرد باری گشتی کورد بوو. بارودۆخی کوردی ویلایەتی مووسڵ لەوە باشتر نەبوو. دەسەڵاتی داگیرکەری بریتانی جارێک باسی قەوارەیەکی یا چەند قەوارەیەکی بۆ کورد لەو ویلایەتە دەکرد و گوایە چاوەڕوانی ئەوە بوو کورد لە نێوخۆیاندا ڕێکبکەون بۆ ئەوەی جێبەجێ بکات. نە ئەو بە ڕاستی بوو و نە کوردیش لە نێوخۆیاندا ڕێکدەکەوتن، بۆیە ئەم پڕۆژانە هیچیان لێ سەوز نەبوو. لە لایەکی ترەوە هەوڵی ئەوەی دەدا ژێرخانێکی پەیوەندی ئابوری و کارگێڕی لە نێوان کوردستان و عیراقی عەرەبیدا دروست بکات، بە جۆرێک ئەرکی لکاندنی ویلایەتی مووسڵی بە عیراقەوە بۆ ئاسان بکات. لە هەمان کاتدا پرۆژەی دروستکردنی قەوارەیەکی لە سەر خاکی کوردستان هەبوو بۆ ئەو ئاسوریيانەی لە هەکاری و ورمێوە ڕایانکردبوو و هێنابوونیە عیراق و هێزی لێڤی لێ دروست کردبوون. دەوڵەتی عوسمانی دەوڵەتێکی سەدەکانی ناوەڕاست و سەرباری هەندێ ڕیفۆرم و گۆڕانکاری لە سەدەی نۆزدەهەمدا، هێشتا زۆر جیاواز بوو و بەراورد ناکرا لە گەڵ دەسەڵاتی دەوڵەتێکی پێشکەوتووی وەک بریتانیا. کورد بۆ بە سەروبەری عوسمانیان ڕاهاتبوو، بۆیە زۆر زوو لە دەسەڵاتی توند و تۆڵی کۆڵۆنیاڵی بریتانی بێزار بوو و لە دژی ڕاپەڕی. مانگ نەبوو دەڤەرێکی باشوری کوردستان لە دژی دەسەڵاتی داگیرکەری بریتانی ڕاپەڕینێک بەخۆوە نەبینێت. بە لێکدانەوەی ئینگلیزەکان زۆر لەم ڕاپەڕینانە لە ئەنجامی پڕوپاگەندەی تورکەکان ڕوویاندەدا، کە ئەوە بەشێکی کەمی ڕاستییەکە بوو.

هەڵبەتە بارودۆخێکی وا ئاڵۆز و پڕ لە کێشە زینگەیەکی باش بوو بۆ پڕوپاگەندەی کەمالییەکان، کە داوایان لە کوردی باشوری کوردستان دەکرد جارێکی تر دڵسۆزی خۆیان بۆ خەلیفەی موسوڵمانان دووپات بکەنەوە. ئاخر کەمالییەکان تا دوا ڕۆژی شەڕی ڕزگاریخواز لە دژی داگیرکەران گوتاری سیاسی جیاوازیان ئاراستەی خەڵک دەکرد. بۆ گەلی تورک ئەوان بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخوازی نیشتمانی بوون کە بۆ ڕزگارکردنی نیشتمان و سەروەری گەلی تورک شەڕیان دەکرد. بۆ برایانی موسوڵمانی کورد، عەرەب، لاز و چەرکەز …تادیش، ئەوان لە جەنگێکی پیرۆزدا بوون بۆ ئازادکردنی خەلیفە و پایتەختی موسوڵمانان لە داگیرکاری دەوڵەتانی کرستیان و بۆ پاراستنی شکۆی ئیسلام. بۆ شۆڕشگێڕانی بەلشەفی و دونیای پێشکەوتنخوازانیش ئەمان کەسانی پێشکەوتنخواز بوون، لە دژی داگیرکاری دەوڵەتانی ئیمپریالی و کۆت و بەندەکانی دەسەڵاتی دواکەوتووی عوسمانی دەجەنگان. لە

پرۆسەی هۆنینەوەی تەونی پەیوەندیدا لە گەڵ کوردی ویلایەتی مووسڵدا کەمالییەکان پەنایان دەبردە بەر هەموو پیلان و ڕێگە و ئامرازەکان. هەندێ لە بڵاوکراوە پڕوپاگەندەییەکانی کەمالییەکان لە کوردستان، کە ئ□د□م□ندز لە کتێبکەیدا ” کورد و تورک و عەرەب” بڵاوی کردوونەتەوە، پڕن لە گوتاری ئاینی توند و بانگەواز بۆ جەنگی پیرۆز لە دژی گاوران و کۆیلە موسوڵمانەکانیان لە چەشنی فەیسەڵ و هاوڕێکانی.

پیاوانی مستەفا کەمال لە نێو هۆز و خێلەکانی کوردستاندا خەریکی پڕوپاگەندە و پەیوەندی دروستکردن بوون لە گەڵ سەرەک هۆز و پیاوە ئاینییەکاندا. زنجیرەی ناڕەزایی و راپەڕینەکانی کورد لە دژی داگیرکاری بریتانی هیوای ئەوەی پێیان دەبەخشی ویلایەتی مووسڵ بگێڕنەوە ژێر دەسەڵاتی خۆیان. ئ□د□م□ندز بە دوور و درێژی باسی هەوڵ و تەقەلای مستەفا کەمال و هاوڕێکانی لە باشوری کوردستان دەکات، زانیاری زۆریش لە سەر پەیوەندی هۆزە کوردییەکان بە تایبەتی لە ڕەواندز، پشدەر، چەمچەماڵ و زۆر شوێنی دیکە لە گەڵ کەمالییەکاندا تۆمار دەکات. هەڵبەتە باسی پەیوەندییەکانی شێخ مەحمود و کەسایەتییە دیارەکانی کوردیش لە گەڵ کەمالییەکاندا دەکات. هەرچەندە زانیارییی□کانی ئ□د□م□ندز، وەک نوێنەرێکی دەسەڵاتی داگیرکاری کۆڵۆنیالی، نا بێت وەک خۆیان و بە بێ تێڕوانینێکی ڕەخنەگرانە وەرگرین، لێ ئەوە دەرئەخەن کە پیاوانی مستەفا کەمال زۆر چالاک بوون لە نێو کوردی ویلایەتی مووسڵدا. بەشێک لە هۆزەکان لە ڕەواندز و پشدەر داوای هاوکاریان لە کەمالییەکان دەکرد، شێخ مەحمود و مەحمود خانی دیزلی نامە و نامەکاریان لە گەڵ مستەفا کەمال□دا هەبوو. کوردناسی ئەرمەنی هەسراتیان باس لە ڕێکەوتننامەیەک لە نێوان کەمالێیەکان و حکومەتی شێخ مەحمود دەکات، کە بە پێی بەندەکانی کەمالییەکان ئامادە بوونە دانی پێدا بنێن و کاری لە گەڵدا بکەن. سەرچاوە تورکییەکانیش باس لە کۆنگرەی سلێمانی دەکەن، کە گوایە بە بڕیارنامەیەکی دە خاڵی کۆتایی هات. خاڵەکان باسیان لە هاوکاری و هاوپەیمانی هەردوو بزووتنەوەی کوردی و کەمالی دەکرد و چارەسەرکردنی دۆزی کوردیان لە چوارچیوەی میساقی میللی کەمالییەکان و کۆنگرەکانی بەرگری لە مافی ویلایەتاکاندا دەبینی.

دوای ئەوەی ڕەوتی □وداوەکان و شەڕ لە ئەنادۆل بە قازانجی تورک شکایەوە، هەڵمەتی کەمالییەکان لە باشوری کوردستان زیاتر پەرەی سەند، یەکێ لە پیاوەکانی خۆیان کە ناوی ڕەمزی بەگ بوو کرا بە

قایمقامی ڕەواندز و پەیمانی ئەوەیان دا هێزی سەربازی بنێرنە ڕەواندز بۆ دەرکردنی ئینگلیز لە سلێمانی و کەرکوک و هەولێر. ئەو هێزە سەربازییە کە نێردرار بۆ سەرکردایەتی عەلی شەفیق بوو کە بە ئۆزدەمیر ناسراوە. ئۆزدەمیر ئەفسەری خۆبەخش بوو و لە عەنتاب سەرکردایەتی هێزێکی میلیشایی خۆبەخشی دەکرد و لە ڕیزی هێزی میللی “قەوای میللیە” لە دژە سوپای فەرەنسا شەڕی دەکرد. هێزێکی پێکەوە نا نزیکەی سەد ئەفسەر و سەربازی گرتبووە خۆ و لە فەرماندەی سوپاوە لە جەزیرە فەرمانی وەردەگرت. ئەرکی سەرەکی فەرماندەی جەزیرە کارکردن بوو بۆ گەڕانەوەی ویلایەتی مووسڵ. ئۆزدەمیر دوای ئەوەی پارەی پێویست بۆ هەڵمەتەکەی دابینکرا(پازدە هەزار لیرە) و ڕێنمایی پێویستی وەرگرت لە بارەی دیسپلینی هێزەکەی، گرێدانی خەڵکی ئەو ناوە بە حکومەتی تورکەوە، چۆنێتی هەڵس و کەوت لە گەڵ دانیشتواندا و ڕاوێژکردن بە سەرۆک عەشیرەتەکان، بەرەو ڕەواندز کەوتە ڕێ. لە دوای گەشتێکی درێژ و بڕینی ڕێگەیەکی سەخت، لە ٢٢ حوزەیران گەیشتە ڕەواندز. لە بەر ئەوەی کۆنفرانسی لۆزان لە پێش بوو و تورکیا و بریتانیا پەیمانیان بەیەک دابوو پەنا بۆ چەک نەبەن و هەوڵبدەن کێشەی مووسڵ لە ڕێگەی گفتوگۆوە چارەسەر بکەن، داوا لە ئۆزدەمیر کرا بە ناوی حکومەت و سوپای تورکەوە قسە نەکات و وەک خۆبەخشێک کە لە دژی دوژمنانی ئیسلام شەڕ دەکات خۆی بە خەڵک بناسێنێت. ئەو زۆر پابەندی ئەم داخوازییە نەبوو، چونکە ئەگەر وای پێشاندایە دەوڵەتی بەدواوە نیە، کەم کەس دوای ئەکەوتن. یەکێ لەو کوردانەی کەمالییەکان زۆر ڕقیان لێبو مستەفا پاشای یامولکی بوو، کە کاتی خۆی فەرمانی لە سێدارەدانی لە دژی مستەفا کەمال دەرکردبوو و تورکەکان بە نەمرود مستەفا ناویان دەبرد، بۆیە ئامۆژگاریان بە ئۆزدەمیر ئەوە بوو کە لە دانیشتنەکانیدا لە گەڵ کوردەکاندا لە دژی یامولکی و کۆمەڵەکەی لە سلێمانی قسە بکات و بە خزمەتکاری ئینگلیز ناویان ببات.

ئۆزدەمیر و هەندێ ئەفسەری تری تورک ئاژاوەی زۆریان لە ڕەواندز، کۆیە، پشدەر و گەلێ دەڤەری تری باشوری کوردستان نایەوە، سەرئێشەی زۆریان بۆ دەسەڵاتی بریتانی لەو ناوانە دروست کرد. لە کۆتاییدا بە هۆی هێرشی ئاسمانی ئینگلیزەکانەوە خۆیان پێنەگیرا و ناچار کران ئەو ناو چۆڵ بکەن و بۆ تورکیا بکشێنەوە. ئەدمەندز وردەکاری زۆری لە بارەی سەرکەشییەکانی ئۆزدەمیرەوە نووسیوە. تورکەکانیش لە لای خۆیانەوە گرنگییەکی تایبەتییان پێداوە. وەک هەمیشە شێواندنی ڕووداوەکانی مێژوو ئامانجی سەرەکییان بووە، هەوڵدراوە ئۆزدەمیر و یاوەرانی وەک پاڵەوان وێنا بکرێن و پیشانی خەڵک

بدرێن و هەموو بزووتنەوە و ڕاپەڕینەکانی کورد لە باشوری کوردستان لە دژی ستەمی ئینگلیز بە ئازایەتی و چالاکی ئەوان بگێڕنەوە. کتێبی تایبەتییان لە بارەی مسیۆنەر سەربازییەکانەوە نووسیوە و بە چەندین جار چاپکراوەتەوە و ناونیشانەکی سەیریان بۆ هەڵبژاردووە ”چارەسەری مودافەعەی حقوق بۆ پرسی کورد – مووسڵ، هەڵمەتەکەی ئۆزدەمیر و کۆنگرەی سلێمانی ” کە لە لایەن موراد گیەزتەکەوسووە نووسراوە و وەنەی چاپی پێنجەمینی بەرگەکەی لە گەڵ ئەم وتارەدا بڵاودەکەینەوە.
فاکتەرێکی تری گرنگی کێشەی مووسڵ کە تورکەکان زۆر پێیان لە سەر دادەگرت پرسی پێکهاتەی دانیشتوان و ژمارەیان بوو. وا لە خوارەوە دەیانخەینە ڕوو.

ناکۆکی توند لە بارەی پێکهاتەی ئێتنیکی دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵەوە لە نێوان بریتانیا و تورکیا لە ئارادا بوو. تورکەکان بە پێچەوانەی فاکتە مێژوویی و جوگرافییەکانەوە هەمیشە باسیان لە زۆرینەیەکی تورکی لەو ویلایەتە دەکرد. کاتێک ڕاستییەکەیان بەرووودا دەدرا، کە کورد زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوان پێکدەنن، یەکسەر وەڵامیان ئەوە بوو کە کورد و تورک خزمن و لە یەک ڕەچەڵەکن. ئەم پرسە بگرەو بەردەیەکی زۆری لە سەر کرا و تەنها کورد تێیدا بە پشت و پەنا بوو. لە کاتێکدا لایەنی تورکی ژمارەی دانیشتوانی تورک “تورکمان”ی بەرز دەکردەوە و ژمارەی عەرەبی دادەگرت، بریتانیا و عیراق بە پێچەوانەوە ژمارەی تورکیان کەم دەکردەوە و ژمارەی عەرەبیان زیاد دەکرد. لە قازانجی هیچ لایەکیان نەبوو ژمارەی کورد بەرز بکەنەوە، بەڵێ هەموو ناچار بوون دان بەو ڕاستییەدا بنێن کە کورد زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوان پێکدەنن. هەرچەندە ویلایەتی مووسڵ تا چەند ساڵێک بەر لە کۆنفرانسی لۆزان بەشێک بوو لە دەوڵەتی عوسمانی و بەم پێیە دەبوایە ئەو ژمارانەی تورک پێشکەشی دەکردن لە ڕاستییەوە نزیک بوونایە، لە نا واقیعی ئەو ژمارانەی ئەوان پێشکەشیان دەکرد مایەی گاڵتەو پێکەنین بوون. کەس نەیدەتوانی باوەڕ بەو ژمارە و ئامارانە بکات کە ئەوان دەیاندا بە لێژنەکە. تەنها بە نموونە لایەنی تورکی باسیان لە زیاتر لە ٣٢ هەزار تورک دەکرد لە سلێمانی، کە لە دوایدا دەرکەوت هیچ کاتێک ڕێژەی تورک لەو لیوایە لە سفر لاینەداوە. وردەکاری ئەم پرسەم لە وتارێکی تایبەتیدا لە ژێر ناونیشانی “چیرۆکی سی و دوو هەزار تورکەکەی سلێمانی” خستۆتە ڕوو و لە چەند شوێنێک بڵاوکراوەتەوە.

باشترە ژمارەکان بە خۆیان باسی ئەو ناکۆکی و درۆ زلانە بکەن کە لە

ئامارەکانی هەردوولادا بەدی دەکرێن. ئەو ژمارانەی لایەنی بریتانی پێشکەش بە لێژنەی تایبەتەکەی کێشەی مووسڵی کرد کە کۆمەڵەی گەلان پێکیهێنابوو بەم شێوەیە بوون: ژمارەی کورد لە ویلایەتی مووسڵ ٤٥٤٧٢٠ کەس بوو، بەرامبەر بە ٦٥٨٩٥ تورکمان، ١٨٥٧٦٣ عەرەب، ٦٢٢٢٥ کرستیان و ١٦٨٦٥ جوو. واتا ٧٨٥٤٦٤ کەس کۆی دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵ بوون. ئەم ئامارانە ژمارەی ئەندامانی خێڵە کۆچەرەکانیشیان لە ویلایەتی مووسڵ دەگرتە خۆ کە بەشێکی زۆریان کورد بوون. لە بەرامبەر ئەم ئامارانەدا ، ئەو ئامارانەی تورکەکان پێشکەشیان کرد بەم شێوەیە بوون: ٢٨١٨٣٠ کورد، بەرامبەر بە ١٤٦٩٢٠ تورک، ٤٣٢١٠ عەرەب و ٣١ هەزار کەسانی ناموسوڵمان. کۆی گشتی دانیشتوان بە پێی ئامارە تورکییەکان دەیکردە ٥٠٣ هەزار کەس. ئەم ئامارانە ئەندامانی خێڵە کۆچەرەکانیان نەدەگرتە خۆ کە بە ١٧٠٠٠٠ کەس دەخەمڵێنران. پێدەچێت تورکەکان بە مەبەست باسیان لە هۆزە کۆچەرەکان نەکردبێت، بەو پێیەی لە نێو کۆچەراندا هۆزی تورک تورکمان نەبوون، ئەگەر هەشبووبێتن ئەوا ژمارەیان بە پەنجەکانی دەست دەژمێردران.

ئینگلیز و ئەندامانی لێژنەکە گومانی زۆریان لە ئامارەکانی تورک هەبوو. ئەوان پێیان وابوو ئەو ئامارانە تەنها پەیوەندیان بە سەربازی و وەرگرتنی باجەوە هەبووە، بۆیە خەڵکێکی زۆر لە ترسی بردنی کوڕەکانیان بۆ سەربازی و لە پێناوی باج نەدان یا هەر خۆیان ناونووس نەدەکرد، یان زۆر شتیان لە دەسەڵاتی ستەمکاری عوسمانی دەشاردەوە. تورکەکانیش سەر زمان و بن زمانیان ئەوە بوو کە ئەوان چەندین سەدەیە ئەم ناوچەیە بەڕێوەدەبەن و لە هەموو کەسێک باشتر دەزانن ڕەوشی شتەکان چۆنن. لە لایەن خۆیانەوە ئینگلیزیان بەوە تۆماتبار دەکرد، کە ژمارەی عەرەب بە مەبەست زۆر دەکەن چونکە خزمەتی بەرژەوەندییەکانیان دەکەن و لە کاتی شەڕی یەکەمی جیهانیەوە بوونە بە هاوپەیمانی ئینگلیز و لە دەوڵەتی عوسمانی هەڵگەڕاونەتەوە و لە دژی ڕاپەڕیون، ئێستاش ئینگلیز پیاو چاکیان بۆ دەکات و قەرزەکەیان دەداتەوە. کاتێ لایەنی تورکی تەنگەتاو دەکرا، ئەو دەمە باسی کورد و تورکیان پێکەوە دەکرد و دەیانوت بە هەردوولاوە ٨٥% هەموو دانیشتوان پێکدێنن. لەو کاتەدا کە ئینگلیز و تورک گومانیان لە ژمارەکانی یەکتر دەکرد، لێژنەی لێکۆڵینەوە لە کێشەی مووسڵی سەر بە کۆمەڵەی گەلان گومانی لە هەموو ژمارەکان دەکرد. لێژنەکە ئاماژەی بەوە کردووە، کە لە کاتێکدا حکومەتی تورکیا ژمارەی تورکمانەکان زۆر دەکات، حکومەتی بریتانی دەڵێت ڕێژەیان تەنها ٨% دانیشتوانی ویلایەتەکەیە، حکومەتی عیراقی ڕێژەیەکی لەوەش کەمتر پێشکەش دەکات کە تەنها ٥ %. بە هەمان شێوە

لە ڕێژەی دانیشتوانی عەرەبدا لە نێوان هەردوولادا جیاوازی زۆر هەیە، لە کاتێکدا بە پێی ئامارەکانی حکومەتی تورکی کەمتر لە ٩% پێکدێنن، بە پێی ئاماری ئینگلیزەکان دەبنە ٢٤ % و ئەمە لەو ڕێژەیەش زۆرترە کە خودی حکومەتی عیراق داوەتی کە ٢١%. هەموو ئەمە لە کاتێکدا بوو کە جیاوازی لە ئامارەکانی تایبەت بە کورد، جیاوازییەکە بەو جۆرە گەورە نیە. بە پێی ئامارەکانی تورکیا ڕێژەی کورد لە ویلایەتی مووسڵ ٥٦.١% دانیشتوان بوو، لە کاتێکدا بە پێی حکومەتی عیراقی ڕێژەیان دەگەیشتە ٦٥.١% و بە پێی لایەنی بریتانیش ٥٧.٩% هەموو دانیشتوان کورد بوون.

ڕێژەی پێکهاتەی دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵ بەپێی ئاماری لایەنەکان (*)

نەتەوە	ئامارەکانی تورکیا	ئامارەکانی بریتانیا	ئامارەکانی عیراق
کورد	٥٦.١	٥٧.٩	٦٥.١
عەرەب	٨،٦	٢٣.٧	٢٠.٩
تورکمان	٢٩.٢	٨،٤	٤.٨
کرستیان	٦.١	٧.٩	٧.٧
جوو	–	٢.١	١.٥
کۆی گشتی	١٠٠	١٠٠	١٠٠

(*) ئەم ئامارانە لەو کتێبەم وەرگیراوە کە بە ناونیشانی: (قضايا كردية معاصرة: كركوك. الأنفال. تركيا والكرد، أربيل ٢٠٠٦)

سەرۆکی لێژنەی لێکۆڵینەوە لە کێشەی مووسڵ دیپلۆماتی سویدی ئێینار ڤیرسن لە دوای نزیکەی بیست ساڵ لە بیرەوەرییەکانیدا کۆمەڵە ئاماری لە بارەی پێکهاتەی ئێتنیکی و ئاینی دانیشتوانی مووسڵەوە بڵاوکردۆوە، کە جیاوازن لەوانەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێکردن. ڤیرسن ژمارەکانی لە کتێبکدا بڵاوکردۆوە بە ناونیشانی " لە بەڵکانەوە تا بەرلین"، کە لە ستۆکهۆڵم لە ساڵی ١٩٤٣ بە زمانی سویدی چاپ کرا. پێموایە ئامارەکانی ڤیرسن جێگەی متمانەن، چونکە لە دوای یەکلاکردنەوەی کێشەی مووسڵ بە نزیکەی بیست ساڵ بڵاوی کردوونەتەوە. بڵاوکردنەوەی ئەو ئامارانە تازە نە لە بەرژەوەندی کەسدا بوون و نە زیانی بە هیچ لایەک دەگەیاند. ئەو بە خۆی هیچ پلە و پایە و ئەرکێکی فەرمی لەو کاتەدا نەبوو و کۆمەڵەی گەلانیش دەمێک بوو خۆری ئاوا ببوو و لە بەین چووبوو. ئامارەکانی ڤیرسن بەم شێوەیەن: کورد ٢٩١٠٠٠، عەرەب ١٦٩٠٧٥، تورکمان ٣٩٠٠٠، کرستیان ٦١٥٠٠ و جوو ٨٤٥٥٠. کە هەموویان دەکەنە ٦٤٥١٢٥، ئەگەر ژمارەی

کۆچەرەکانیان بخەینە سەر ئەوا لە هەشت سەد هەزار زیاتر دەبن. جیاوازی گەورە لە ژمارەی تورکمان و جووەکاندا لە ئامارەکانی ڤیرسن سەرنجی مرۆڤ ڕادەکێشن، کە لای ئەم یەکەمیان بە نیوە کەمی کردووە و دووەمیشیان زیاتر لە چوار جار زیادی کردووە.

لە ئەنجامی لێکدانەوەی ئامارانەکاندا دەگەینە ئەم ئەنجامانە:

- کورد زیاتر لە پێنج لە هەشتی هەموو دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵی پێکدەهێنا. ئەگەر ئامارەکان بەلایەنانە و دوور لە مەبەست بخرابایانە بەردەست ئەوا ڕێژەی کورد زیاتر دەبوو. لە کاتێکدا لایەنەکان ژمارە و ڕێژەی پێکهاتەکانی دیکەیان بە پێی بەرژەوەندییەکانیان بەرز و نزم دەکردەوە، بەڵام لە بەرژەوەندی کەسیان نەبوو ڕێژەی کورد بەرز بکەنەوە.

- لە کاتێکدا تورک باسی ئەوەیان دەکرد کە تورکمان گەورەترین پێکهاتە پێکدەهێنن، بەڵام بە خۆیان باوەڕیان بەوە نەبوو و دەیانزانی کە ڕێژەی تورکمان نەیدەکردە چواریەکی دانیشتوان، بۆیە دوای ماوەیەکی کەم ئامارەکی نوێیان پێشکەش کرد و بیست هەزار کەسەکیان لە ژمارەی تورکمانەکان کەم کردەوە. بە پێی ئاماری تورک پێکهاتەی سێیەمیان پێکدەهێنا، بەڵام بە پێی ئامارەکانی تر دەبوونە چوارەم و پێنجەم پێکهاتە لە دوای کرستیان و تەنانەت جووەکانیش و ڕێژەیان نەدەگەیشتە ١٠% دانیشتوانی ویلایەتی مووسڵ و ٢% کەی دانیشتوانی عیراق.

لە دوای کۆچی هەموو جووەکان بۆ ئیسرائیل لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو، پرۆسەی بەعەرەبکردن لە ماوەی سەد ساڵەدا، کۆچی بەکۆمەڵی مەسیحییەکان لەم ساڵانەی دواییدا گۆڕانکاری گەورە لە ژمارە و ڕێژەی پێکهاتەکاندا ڕوویانداوە چ لە مووسڵ و چ لە دەڤەرەکانی دیکەی باشوری کوردستان. وا دەبێتە زیاتر لە نیو سەدەش سەرژمێرییەکی دروست و دوور لە مەبەستی سیاسی و ڕەگەزپەرستی لە عیراق ئەنجام نەدراوە، بۆیە کەس نازانێت ژمارە و ڕێژەی پێکهاتەکان لەم کاتەدا چەندە و چۆنە. کێشە و ململانەی ئێستا زیاتر ئاینی و مەزەبین. ئەوەی تورکیاش باسی دەکات لە بارەی مووسڵ و کەرکوکەوە تەنها قسەی پووچ و بێ واتان.

گەڕانەوە بۆلای ئەویتر: لە جەستەی شەکەتی قەسیدەیەکی هیلاکدا … (شاخەوان سدیق)

گەڕانەوە بۆلای ئەویتر: لە جەستەی شەکەتی قەسیدەیەکی هیلاکدا
(خوێنەوەی قەسیدەی هیوا قادر، چێژی پاڵکەوتنە لە سەربوونی ئاو)
(ئیسماعیل حەمە ئەمین)

هەمیشە پێم وا بووە، قورسترین شت ئەوەیە ئینسان بتوانێت قسە لە سەر ئیحساسی کەسێکی کە بکات، چونکە بۆ خۆی دروست بوونو هێنانە دنیای بەرهەمێکی نوێ هەڵگری چەندین هۆکارو ئامڕازەو دەشێت لە پشت هەموو ووشەکانەوە فرە مەبەستو فرە بۆچوون ئامادەیان هەبێت، کە ڕەنگە بەتەنها کەسی نوسەر خۆی بتوانێ تێیان بگات، چونکە ئەوە ئیحساسی ئەوە بەپانتای ئەو خەیاڵانەدا تێپەڕیوەو دواجار بەو شێوەیە تەعبیریان لە خۆیان کردووە. بەڵام لە خوێنەوەی شیعری هیوا قادردا من کەمتر بەر ئەم حاڵەتە ئەکەومو هەمیشە پێم خۆش بووە بگەڕێم بەشوێن نهێنیەکانی پشت دێڕەکانیدا، ئەویش ڕەنگە پیوەندی بەو زمانە سادەیەوە هەبێت کە هەمیشە زمانی قسەکردنو زمانی شیعری هیوا بووە لە نوسینو ئاخاوتندا، یان ڕەنگە پەیوەندی بەو هەموو ئینسان دۆستیەی هیواوە هەبێت کە هەمیشە لە ڕێگای دنیابینیەکانی خۆیەوە وەك شاعیر هەستی پێکردوەو دەریبڕیوە، بۆ من چەند گرنگە کە دەقە کە چۆنەو جوانە. ئەوەندش ڕاستگۆیی نوسەرەکەی گرنگو پێویستە لە سەیرکردنی بۆ دنیاو ئەوەی کە وتویەتیو ئەوەی کە بڕوای پێیەتی، کە هیوا یەکێکە لەوانەی ئەگەر شیعریش نەنوسێت لە زۆرێك لە شیعرنوسەکانی کە پێم شاعیرترە، چونکە شیعریەت لە ناوەوی هیوادایە نەك لە دەرەوەو کاتی نوسیندا، فروخ واتەنی " ڕقی دنیام لەو شاعیرانەیە کەبەس لە کاتی نوسینی شیعرا شاعیرن" ئەوەتا هیواش لە دیدارێك دا بەم جۆرە باس لە چۆنیەتی پرۆسەی شیعریخۆی دەکات. (شیعری من دنیای خۆمو خەونو تەمناکانی خۆمە، بۆمن گرنگ نیە لە دەرەوەی خۆم تۆ چۆن تەعریفی من دەکەیت، چونکە من تۆی خوێنەر لەگەڵ خۆمدا دەخەمە ناو بە شیعریکردنی دنیاوە، تۆ یاقبوڵم دەکەیت یان نا، ئیدی ئەوە تۆیت دواتر تەعریف بۆ من دادەنێیت لە ڕێی تێگەیشتنی خۆتوخوێنەوەی خۆتەوە، بۆ شیعرەکانم نەك من" لێرەوە

تێدەگەین ئەم گەڕیدەیەی شیعرو جوانی ئەوەندەی مەبەستیەتی بەدوای بەشە ونبوەکانی خۆیدا بگەڕێت، ئەوەندە مەبەستی نیە لاپەڕە ڕەشکاتەوە بەناوی نوسینی شیعرەوە. بۆیە دەمەوێت کەمێك لە سەر نوێترین قەسیدەی هیوا بوەستم کە لە ژمارە (121) پاشکۆی ڕەخنەی چاودێردا لە بەرواری (23/6/ 2008) بڵاوکرایەوە. بەناوی(بە قوڵپە قوڵپی ئاوت دەسپێرم) من ئەم کارەی هیوا کە ئەزموونێکی نوێیە لە شیعرنوسینی، جیاوازتر لە هەموو قەسیدەکانی کەی وەك (دوعایەك بۆ تەنهای، تەرمیناڵ، سێوی سور، ژیان لە کۆڵانەکەی ئێمەیە، مردن لە دوو کۆڵان ئەولاتر،و ، ئەوڕۆژەی ئەمرم باران لە پەنجەرەکەم ئەدات) کە پێشتر نوسیونی دەبینم، کە ئەمەش بۆ ئەو حەزە هەمیشەیە دەگەڕێتەوە کە هیوا دەیەوێت ئەزمونی شتی نوێی تیابکات، لەم قەسیدەیەدا ئەوەندە پرسیارە فکریەکان ئامادەیان هەیە ئەوەندە شاعیر کاری لە جوانکاریو ئستاتیك دا نەکردووە، چونکە بەبڕوای من شاعیر پەیامێکی هەیە لەم کارەیدا پەیامێك کە بیرکردنەوە فکریەکان دەتوانێت تیایدا کێشە ئاڵۆزەکانی بۆ سادە بکاتەوە. ئەمەشە ئەم کارەی لە کارەکانی تری جودا کردێتەوە، ئەزمونی شیعری هیوا لە ڕابردوودا ئەوەمان پێدەڵێت کە ئەو چێن لە شیعرو ئەدەب لە ڕێگای دنیابینیەکانی ئەڕوانێتو هەمیشەش وای کردوە ئێمەش لەم سەفەرکردنانەیدا لە ڕێگای خەیاڵەوە بەشداربین. کە ئەمەش خاسیەتێکی گرنگی تری شیعریە لە هیوادا هەروەك (لورانس پیرین)یش لە کتێبی شیعر چیەدا دەڵێت " بوونی ئەدەب، بۆ گواستنەوەی ئەزموونی بەرجەستەیە، بەرجەستە لەم ڕووەوە کە بۆتە وێنەیەکی چڕو بەرچاو، ئەرکی ئەو ئەمەنیە لە بارەی ئەزمونەوە بدوێت، بەڵکو ئەم ئەرکەی هەیە کە مۆڵەتی بەشداری خەیاڵی لە ئەزمونمان پێببەخشێت" هیوا جیاواز لە کارەکانی کەی لەم قەسیدەیەدا کار لەسەر هەردوو چەمکی (لێبوردەیو گوناە) دەکات لە ڕێگای زمانێکی چڕوپڕ لە واتادا، بەڵام سادە لە دەربڕیندا ئەویش بەبڕوای من دەگەڕێتەوە بۆ تێڕوانینەی کە شاعیرهەیەتی دەربارەی ژیانو لە ئەزمونی ئەویترەوە هەست بەو گوناهانە دەکات کە دەشێت ڕۆژێك لە □□زانکردبێتی هەروەك دەڵێ"

تۆ دەمبەخشیت
بە ڕۆژەشینەکانم دەسپێرم،
لەگەڵ ژمارەی لێدانەکانی دڵتا،
لە هەورازی عومرا،
لە تونێتی ژیانا من لەیاد دەکەیت.

زمان لەم دەقەی هیوادا تا ئاسێکی باڵا گەڕانە بەدوای خۆ

دۆزینەوەی واتادا نەك بەدوای وێناندنی فۆڕمێكی ئیستاتیكی جێگیردا كە بە هۆی میكیاج كردنەوە دەلالەت لە دەقەكەدا بەئاراستەیەكی تر بگۆڕێت. بۆیە دەبینی لەم دەقەدا وەك (مالارمێ) دەڵێت ” زمان قسەدەكات نەك نوسەر، چونكە نوسین گەیشتنە بەو پنەتەی كەزمان دێتەگۆ نەك من” لێرەوە نوسەر لە ڕێگای وتنی داوای بەخشینەوە لەویتر جەدەلێكی ناكۆتا لەگەڵ ژیانو بووندا دروست دەكات، كە ڕەنگە هۆكاری ئەمەش ئەو ترسە هەمیشەییەی نوسەربێت كە بەردەوام هەیەتی لە لەبیركردنو لە بیر چوونەوەی هەروەك چۆن لە قەسیدەی (ئەوڕۆژەی كە ئەمرم باران لە پەنجەرەكەم ئەدات)دا دەڵێت ” ئەو ڕۆژەی كە ئەمرم منداڵان لە كۆڵاندا خەریكی هەلوكێنن” شاعیر بەو هەستە ئینسانییەوە تێدەگات كە مردن شتێكی حەتمیە‌و گرنگترین سیفاتی ئینسانیش لە بیركردنە، بۆیە ئەویش دەمرێتو دواتریش لە بیردەچێتەوە كە ڕەنگە پێش هەموویان ئەویترەكەی خۆی بێت جا شاعیردەیەوێت پێش ئەم مەرگو لەبیركردنە داوای بەخشین لە گوناهەكانی بكات لە ڕێگەی شیعرەوە، كە ڕەنگە لای ئەو سەرچاوەی هەموو جوانییەكانبێت لە ژیاندا، چونكە ئەوە شیعرە كەدەتوانێت هەموو دژەكان لە ناو خۆیدا كۆبكاتەوە بە گەناەو لێبوردنیشەوە هەروەك (لورانس پیرین)یش دەڵێت” جودایی نێوان شیعرو جۆرەكانی تری ئەدەب، تەنیا جودایی پلەیە، شیعر گوشراوترینو چڕترین شێوەی ئەدەبە كە زۆرترین شت لە كەمترین وشەدا دەردەبڕێت” پرسیاركردن وەك بەشێكی گرنگی لەم قەسیدەیەدا ڕێگایەكی فراوانە كە نوسەر لێیەوە ڕاماندەكێشێتە ناو بابەتە فكریەكانی، ئەو لەم سەردەمی زبری تەكنەلۆجیایەدا لەناو ئەو مۆدێلی بەڕۆبۆت بوونی دڵی ئینسانەكاندا بەدوای شتەوردوو لە بیركراوەكاندا دەگەڕێت، شتانێك كە لە ئێستادا پرسیاركردن دەربارەیان ڕەنگە ئەوەندەی پرسیاركردن دەربارەی ئامێرێكی تەكنەلۆجی قورسبێت لە سەدەكانی ناوەڕاستدا، من هەمیشە وتومە ئەم كابرایە بەم هەموو ناسكیەوە، چۆندەتوانێت لە وڵاتێكی قەڵباڵغی تەكنەلۆجی وەك سویدا بژی، بەڵام گەر بەهەڵدا نەچووبم مەسەلە فەلسەفییەكان یارمەتی دەرێكی باشی ئەون لە بیركردنەوە فكریەكانیدا كە سەرەنجام هێزی ئیرادەی پێدەبەخشنو هەستی بینینی جوانی تیا دروست دەكەن، هەروەك چۆن هەندێك لە زانایانی سایكۆلۆجی مێشكی مرۆڤ دابەش دەكەن بەسەر سێ هێزدا، ” هێزی بیركردنەوە: كە ڕێگەی گەیشتنە حەقیقەت نیشانی مرۆڤ دەدات. هێزی ئیرادە: كە بەهۆیەوە مرۆڤ ڕێگای خێر ئەدۆزێتەوە، هێزی هەستپێكردن: كە مرۆڤ فێردەكات چۆن لەزەت لە جوانی وەربگرێت.

” بۆ هیواش گەڕان بەدوای جوانیداو پرسیاركردن لێیان بەوڕادەیە ئەوشتانەن كە دڵنیایە ئەویترەكەی خۆشی بۆی جێگای لەسەروەستانو

تاڕادەیەك بڕوا پێنەبوونە بۆیە دووبارە بەویترەکەی خۆی دەڵێت" بە منداڵەکانت دەڵێیت، ئەو گێژەلوکەیەك بوو بە فرمێسکەکانم خەواندم، ئەوپیاوێك بوو بە عەیاری سەردەمێك خەونی دەبینی کەلە قوتووی هیچ عەتارێکدا نەبوو، ئەوچی بوو کەنەی توانی بێت بەچۆلەکەیەکی تەنهاو بفڕێت، ئەو پیاو بوو دەبوو خەون بخوازێت نەك ژن." یادەوری بە شێکی کەی گرنگی ئەم قەسیدەیە، من لە هەموو کارەکانی تری هیوادا بە ڕۆمانەکانیشەوە هەستم بەم حاڵەتەی نوسینی کردووە کە تاچ ئاستێکی زۆر لە ناو یادەوەریدا ڕۆچووە، هەستەکەم یەکێك لەوشتانەی کە هەستی گوناهیان لادروست کردوەو وای کردوە هیوا داوای بەخشین بکات بوونی یادەوەرییە زۆرەکانیەتی کە نزیکترین هاوڕێن بۆیو تاکە کەرەستەیەکیشن کە دەیەوێت لە ڕێگای ئەدەبەوە دووبارە لەگەڵیاندا بژێتەوەو تەعبیریان لێبکاتەوە هەروەك بەختیار عەلیش دەڵێت" لە ئەدەبدا ڕابردوو لەوە دەکەوێت کە تەنیا ڕابردوو بێتو دەبێت بە بابەتێك بۆ ئەبەدیەت، بە کەرەستەیەکی سەرەتاییو مادەیەکی خاو بۆبوونێکی جاویدی، یادەوەری ناتوانێت بەبێ ئەدەب و هونەر شەڕی دژبە بیرچوونەوە بباتەوە" بۆیە دەبینی بونی ئەو یادەوەریە زۆرانە ئەدەبێکیان بە هیوا بەخشیوە کە دووبارە ژیانیان تیا دروستکردێتەوە، بەڵام ژیانێکی جیاواز کە هیوا خۆی خوڵقێنەریەتی بۆیە دووبارە بەختیار دەڵێت" یادەوەری چەند ئەدەب دروست دەکات، ئەدەبیش هێندە یادەوەری دروست دەکات" ئەوەتا هەرلەم دەقەدا نوسەر لەڕێگای یادەوریەوە ئەویتر ناچاردەکات کە لە گوناهەکانی بیبەخشێت وەك دەڵێت" دەم بەخشیت، بڕۆ دەم بەخشیت، بۆئەوەی لە شەوێکی مانگە شەودا خۆم نەکوژم.

بچۆرە برینەکەی خۆتەوەو هاوارکە دەتبەخشم، تێر تێر بگری، منیش دەچمە حەوشەی تەنهایی خۆمەوەو چۆلەکە لە خۆم دەردەکەم، وەك دارتوویەك سنگی خۆم دەکوتمو زەڵنە قووتە لە خۆم دەوەرێنم، هێلانە لەخۆم دەردەکەم، مار قەف قەف دەئاڵێنم لە خۆمەوە، تاپێڵك بەدڵما دەتەقێنم، تا خودا سواڵ لە من نەکات" جگە لە یادەوەری بەشێکی کەی کارکردنی هیوا بە بڕوای من خەونە، چونکە مرۆق چۆن لە هێنانە بیری یادەوەریەکانیدا ئازادە ئاوهاش لە خەوبینیندا ئازادە بەجۆرێك کە هەندێك جار لە خەوندا مرۆق دەگاتە ئەو شوێنە دوورە دەستانەی کە هیچ کات مرۆق ناتوانێت دەستی پێیان بگات، بۆیە دەبینیت هەمیشە خەونیش وەك یادەوەری لەپێشینەی کەرەستەکانی شاعیرە لەکاتی نوسیندا هەروەك فرۆیدیش دەڵێت" شاعیر ئەو کەسەیە کە دەزانێت چۆن خەونو خەیاڵەکانی دەکاتە بەهەمی هونەری، یان حەقیقەتێکی هەست پێکراو، هیوا لەم دوو دێڕەدا خەیاڵەکانی چڕدەکاتەوەو خەون ئاسا

بەئەوترەکەی خۆی دەڵێت" وەك چرایەك لە بەردەم ئەشکەوتێکدا لەرەلەر بەکزی دەلەرزم‌ودەگریم، تێمەگری، عەیارانە پێبکەنە، لە سەر قوڵپە قوڵپی ئاو دێت میقاتکە" ئەم پرۆسەی بەخەونکردنی خەیاڵە لای هیوا بەبڕوای من سوود وەرگرتنە لە هەموو کەرەستەیەکی واقیعیی بۆ مەبەستە تایبەتیەکانی خۆیو ئەنجام دانی کرداری گۆڕینی (نامەئلوفە بە مەئلوف) ئەویش لە سەر بنەمای دووبارە بنیات نانەوەی دنیابینیەکانی لە ڕێگای زمانو کەرەستە ڕۆحیەکانیەوە بۆیە دەبینین لای فرۆیدیستەکان شاعیر ئەوکەسەیە" داخوازییە ناواقیعیەکان دەگۆڕێت بەچەند ئامانجێکی جێبەجێکراو، ئەمەش بە هۆی ئەو بڵندبوونەوەی کە غەریزەکان دەکات بە شتی ڕوحیی،" هیوا هەمیشە یەکێك بووە لەو نوسەرانەی کە بەردەوام کێشەی لەگەڵ تەنهایی خۆیو بۆشاییە ڕۆحیەکانیدا هەبووە، کە ڕەنگە ئەمەش پەیوەندی بەو ئەزمونەوە هەبێت کە هیوا لە مەنفا پیایدا تێپەڕیوە بۆیە دوبارە دەڵێت" من زۆر تەنهام، تۆز لە تەنهایم هەڵدەستێ، غەریبی لە ڕوخسارم، شڵەژاوی لە چاوم، من هێندە شاعیرم، تازە شیعر یارییەم نایا، هێندە عاشقم خۆکوشتن فریام ناکەوێت، هێندە دێوانەم کەس ڕووی نایەت وەك شێت دوام کەوێت" ئەگەر بڕوامان بەوە هەبێت کە لە دوای (زمان،واتا، مانا)وە شیعر چێژە، ئەوە دەبێت لە ناو شیعردا بەدوای بابەتدا بگەڕێن، بابەتێك کە بەشێك لە خۆمانو جوانیەکانی دنیایی تیا بدۆزینەوە، بەبڕوای من کەرەستەی بابەتی نوسین لای نوسەر بەشێکی زۆری پەیوەندی بە منداڵی نوسەرەوە هەیە، چونکە نوسەر هەمیشە دەیەوێت قەرزەکانی منداڵی بداتەوە ئەو قەرزانەی کە لە کیسی چوونو بۆی نەلواونبیانکات، بۆیە بەبڕوای دەرونزانەکان کەسایەتی نوسەرو هونەرمەند هەرلە قۆناغەکانی منداڵیدا دیارەو ڕەنگ دەداتەوە، ئەوەتا هیوا لە باسکردنی مناڵی خۆیدا دەڵێت" من مناڵێکی تابڵۆی موتەحەریك بووم لە بەردەم هەموو شتێکدا، ئاسایی بوو ڕۆژێکی دوورودرێژ دوای مێروولەیەك بکەوم بۆ ئەوەی تێبگەم بزانم چی دەکات، سەرسام بووم بە هەموو شتەکانی دەوروبەرم لە قۆناغی منداڵیمدا تا ئەو ئاستە گەیشت کە دەتووت بەدەم خەوەوە دەڕۆم کاتێك خۆم دەدایە دەست خەیاڵاتەکانی خۆمو بۆدوورترین شوێن دەڕۆیشتم، من زۆر لەزەتم لە خەیاڵکردنو بەفەنتازیاکردنی دنیاوە دەبینی، دنیام سەرلەنوێ لە خەیاڵی بێگەردوو بێگوناهی خۆمدا دروست دەکردەوە، لە دڵی خۆمدا بۆئەو گەورانە دەگریام کە توڕە دەبوونو لەگەڵ یەکتردا شەڕیاندەکرد، وەك پێغەمبەرێکی بچکۆلە کە دەسەڵاتی هیچی نییە خەیاڵی خۆی نەبێت، دەمویست هەموو دنیا جوانکەم" لێرەوە تێگەیت کەرەستەی یەکەمی نوسین لای هیوا منداڵیە، ئیتر ئەو منداڵیە چۆن بەچ شێوەیەك گوزەراوە ئەوە خۆیو یادەوەریەکانی دەزانن، بەڵام

هەرچۆن بێت هیوا خاوەنی خەیاڵێکی بەرفراوانە بۆیە دەبینین زمانیش لەم دەقە هیلاکەی دا فرەواتاو دەوڵەمەندە، بە جۆرێك کە ئەم دەقە پێویستی بە زیاتر لە جارێك خوێنەوەیە هەر وەك شیللەریش دەڵێت" زمان لە توانایدا هەیە تەعبیر لە هەموو شتەکان بکات، بەڵام بە پێوانەی خەیاڵ.

شیعر پێویستی بە خەیاڵ هەیە، بەڵام زمان پێویستی بە تێگەیشتن هەیە" ڕۆشبیری و مەعریفە بەبڕوای من کەرەستە گەلێکی گرنگن لە ئاستی سەرکەوتنو نەمری هەردەقێکدا، چونکە بەبڕوای من مەعریفەی شعر بەسراوە بە مەعریفەی شاعیرەوە هەروەك چۆن لەم دێڕانەی هیوادا هەست بە بوونی مەعریفەیەکی قوڵ دەکەیت کە بەبڕوای من خاڵی بەهێزیو جوانی ئەم دەقەیە کاتێك بەوی تردەڵێت" من لەوێ نیم، من تازە لەوێیەك نابم لە نێوان دوو سنەوبەردا ماچێکم بەیتێ، تازە من لای تەڵی چیمەنێك نابم بە پێی پەتیی منو تۆ ختوکەی بێت، لای فوارەیەك ئاونابم، بە بینینی منو تۆ بگاتە ئۆرگازم، من زیخێك لە پێم دەردێنم کە هەزاران ساڵ لەوەو بەر کچێکی پێ خەبەرکراوەتەوە بۆ وادەی ژووان" ڕەنگە قسەکردنو شیتەڵکردنی بەش بەشو دێڕ بە دێڕی ئەم قەسیدە نوێیەی هیوا قادر زۆر زیاتر لەمەی بوێت هەرچەندە من نەم ویست بەتەنها لەسەر ئەم قەسیدەیەی بنوسمو بۆچوونی خۆم بڵێم، بەڵکو پێم خۆش بوو لە سەر منداڵیو بۆچوونی چەند کەسێکی تر دەربارەی ئەم دەقەو ئەزمونی شیعری هیوا قسە بکەم، چونکە ئەم دەقە زمانێکی فرە واتایەو دەکرێت لە چەندین گۆشەنیگاوە قسەی لەسەر بکرێت، کە بەبڕوای من جیاوازترین ئەزمونو دەقی هیوایە کە نوسیبێتی، کەمن خۆم زۆر چێژم لێبینیو بە ئەزمونێکی نوێو سەرکەوتوشی ئەزانم وەروەك چۆن (ئیسماعیل حەمە ئەمین) لە نوسینێکدا دەربارەی ئەم دەقە دەڵێت" ئەم قەسیدەیەی هیوا قادر نەك هەر داهێنەرانەیە بە هەموو پێوەرێك، بەڵکو جۆرێکە لە وەرچەرخانی شیعر بە سەرقەڵبوونەوەی لە نێو وردەکاریدا"

Shaxi83@yahoo.com

-___________

سەرچاوەکان

کتێبی شیعر چیە؟ن/ لۆرانس پیرن/ وە/ ئەبوبکر خۆشناو
کتێبی شیعرو فەلسەفە. ن/ مەجید مەحمود /وە/ فوادی مەجید میسری
وتاری لەودیو کورسیەکانەوە چی دەبینین / بەختیارعلی گۆڤاری هەنار
دیداری هیوا قادر / ئا/ زمناکۆ بورهان قانع / کوردستانی نوێ
قوتوی خەیاڵی قەسیدە/ ن/ ئیسماعیل حەمە ئەمین/ ڕەخنەی چاودێر

ناسنامەکان تاوانن … بەختیار محەمەد

ستەمکار لە هەموو شوێنێك یەك ڕەنگ و یەك جەوهەری هەیە و ستەملێکراویش لە هەموو شوێنێکدا یەك ڕەنگ و یەك جەوهەری هەیە.
سەرمایەداریی لە هەموو شوێنێك یەك ماهیەتی نامرۆڤانەی هەیە و هەژارانیش لە هەموو شوێنێکدا یەك ماهیەتی چەوساندنەوەیان هەیە.
سەرمایەداریی لە هەموو شوێنێکدا خوێنمژە: زەرووە و خوێنی هەژاران دەمژێ. سەرمایەداریی ستەم (نادادپەروەری و ستەمی چینایەتی…) دەکاتە شتێکی ڕەوا؛ هیچ باکی بە ئێش و ئازاری مرۆڤ (مرۆڤی کرێکار و زەحمەتکێش) نییە.

×××

ئێمە ئەمڕۆ لە سەردەمیکدا دەژین، کە هەموو فاشیستەکان ئازادیخوازان بە تیرۆریست لە قەڵەم دەدەن (ئەوان دەیانەوێ بەمە لە شەرعیەتی خەباتی ئازادیخوازیی بدەن). ئەردۆگان یەکێکە لەم فاشیستە قێزەونانە.
هەڵبەتە ئەگەر جەهەری فاشیزم خۆی لە خۆیدا تیرۆر و تیرۆریزم بێ، ئەوە ئەردۆگان و حزبەکەی و دارودەستە و حکوومەت و دەوڵەتەکەی، نموونەی هەر دیاری تیرۆر و تیرۆریزمن؛ دیارە دەوڵەتێك بە هەموو دەزگاکانیەوە، کە مافی خەڵکانی دیکە پیشێل بکا و نەسەلمێنێ، ئەوە دەوڵەتێکی ڕەگەزپەرست و ستەمکارە و لە ئەنجامیشدا دەوڵەتێکی تیرۆریستە؛ ئایا دەوڵەتی تورك وەکو دەوڵەتێکی داگیرکەر، هەموو ئەم سیفەتانەی تێدا نییە؟
هەڵبەتە ئەوەی لە پشت ئەم تیرۆرە شێتگیرەی دەسەڵاتەکەی ئەردۆگانەوەیە، ڕای گشتی (فریوخواردووی؟) زۆرینەی تورکە؛ ئەمە جگە لەو کوردانەی، کە خۆیان بە ئاکپارتی و فاشیەتی تورك فرۆشتووە.
ئێستا ئەردۆگان ئیلهام لە باخچەلی (پێدەچێ ئەو ئێستا وەك ڕاوێژکاری بێ) وەردەگرێ: ئەوی کردێتە نزیکترین هاوپەیمانی ناوەکی خۆی. هەر بۆیەشە ماوەیەکە هەستی تورکپەرستیی وەها بە جۆش و خرۆش بووە. ڕاستییەکەی ئەو وەك باخچەلی تورکێکی رەگەزپەرستی ڕەسەنە:

لەم دواییەش دەمامکەکەی خۆی بە تەواوی فڕێ دا و ڕووی ڕەشی ڕاستەقینەی خۆی بە هەمووومان نیشان دا؛ بە تایبەتی ئەو کاتەی، کە لە دژی کورد یارمەتی داعشی دا: ئایا ئەمە لووتکەی فاشیزم و ڕق ئەستووری سەرکردەیەك نییە لە بەرانبەر مافی سروشتی بوونی نەتەوەیێکی دیکە، کە دەیەوێ وەکو هەموو نەتەوە و گەلانی دیکە بۆ خۆی لەسەر خاك و ئاو و وڵاتی خۆی بە ئازادی و سەربەستی و دڵنیایی بژی؟...

×××

سەرئەنجام: لە لای سەرمایەداریی، خەبات (خەباتی چینایەتی) بۆ یەکسانی و دادپەروەری، تاوانە. لە لای داگیرکەریش، خەبات (خەباتی گەلان) بۆ ئازادی و سەربەخۆیی، تاوانە؛ کەواتە سەرمایەداریی (ئیمپریالیزم) و داگیرکەر (کۆلۆنیالیزم) هاوپەیمانن و سیستمێکی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی ستەمکار لە جیهاندا پێك دەهێنن.

کۆڵان گێڕانەوە...56 ... کەریم کاکە

56

بەر لە کاولبوونی دنیا زۆر سەرهات هەن و حەز بە گێڕانەوەیان دەکەم، نازانم بە چەندیان رادەگەم، بەڵام هەر دەبێت (مەم و زین)ەکەی ئەحمەدی خانی بخوێنمەوە، بۆ من زۆر گرنگە پێش کاولبوونی دنیا بیخوێنمەوە، ئێ، وەرز زستانە، تۆ بڵێی بەفرانبارە، ئێوارەیە، دنیا لە سەر تاریکبوونە، لەگەڵ بابم لە باخچەکەی شێخ تەها سەرکەوتین و گەیشتینە سەر جادە، ئەو جادەیەی لە باژێڕەوە بە سەر پردی سێیەمدا دێ و بە پێش بەنزینخانە و بەردەم دەرگای ڕۆژهەڵاتی باخی گۆکەند و لای شارەوانی و دەگاتەوە فلکەی (زەعیم)، ئەگەر راست بڕۆیت دەچیتە پردێ و کەرکووك، گوتم پردی سێیەم تۆ بڵێی پردی تەعجیل، هەینێ لە هەولێرێ من سێ پردم دیتبوو، پردی یەکەم ئەوەیانە کە لە شەستمەتریە و هەندێك پیاندەگوت پردی سێتاقان ئاوی رووباری گۆکەند وەردەگرێ و دەینێرێ بۆ پردی دووەم کە دەکەوێتە

سیمەتری، پێشتر پردی گامێشەوانانیشیان پێدەگوت، دواتر هەر بە پردی سەیداوە ناوی ڕۆیشت، ئەو پردە دوو ڕووباری دەکردە یەك و بە یەکەوە دەیگەیاندنە پردی سێیەم، ڕووباری گۆکەند و ڕووباری بەلاشاوە، ئێ، بابم و من گەیشتبووینە سەر جادەکە پاسکلێك لە لای بازاڕەوە لە لای پردەوە تیژ زۆر تیژ دەتگوت ماتۆڕە دەهات، لە پێشە مە شتێکی لێکەوت، بابم بانگیشی کرد:

کاکە، شتێکت لێکەوت..

وا بزانم لەو ساتە ترومبێلێ هات و نەیهێشت دەنگی بابم بگاتە گوێی پاسکلسوار، تا دەنگی ترومبێلەکەش نەما، کابرا زۆر دوورکەوتبووەوە، کیسە کاخەز بوو، بابم هەڵیگرتەوە، گوتی:

دەڵێی کتێبە، ها بزانە چیە؟

وەرمگرت، کتێب بوو، بەڵام بۆم نەخوێندرایەوە، ڕەنگە بە هۆی تاریکیەوە بووبێت، هاتین هاتین لە نزیك هۆڵی گەل ئەوەی یەکەم شانۆگەریم لەوێ دیوە، لە پێش ڕووناکایی دەرگای ماڵێك سەر بەرگی کتێبەکەم خوێندەوە:

مەم و زین..

بابم گوتی:

مەم و زین هەقایەتێکی خۆشە، مام ڕەزا زۆر شەوان دەیگێڕێتەوە، گوێت لێینەبووە؟

وا بوو، من لە هەقایەتبێژەوە مەم و زینم بیستبوو، دەزانن چەند ڕقم لەو (بەکرێکە) دەبۆوە، هەرکاتێ هەقایەتبێژ ناوی دەهێنا، حەزمدەکرد پێیبڵێم بەکرێکەی تڵێی و خوێڕی، هەقایەتبێژ لە گێڕانەوەی مەم و زین تا بڵێی زمان شیرین بوو، ئەو هەقایەتبێژە بەوەی وشەیەکی قورس وشەیەکی ناشیرین وەك توڵەی و کەرباب و ئەو شتانەی بە زاریدا بێت، بەکرێکەی ڕەزا قورس نیشاندەدا، ئەو پیاوە لە گێڕانەوە هونەرکاریەکی دەکرد مەگەر تەنها کازانتزاکی و دیستۆفسکی و یەشار کەمال و مارکیز و خانییەکەی کورد بتوانن وا بگێڕنەوە، سەرسامم بە ئەحمەدی خانی، یەکەم کتێبی دەرەوەی ئەلفبێی کوردی و ماتماتیك و ئەو شتانە یەکەم کتێب کە خوێندبێتمەوە کتێبەکەی خانی بووە، ئەو خانییەی پێناچێ لە سەردەمی خۆی کەس ناسیبێتی! دیارە ئەو ساڵەی من مەم و زینی ئەحمەدی خانیم بۆ دایکم و بابم و پیری سوارچاکان و و گوێی کۆساران و کابانە ژیکەڵە خوێندەوە، شتێکی وا لەو شاکارە تێنەدەگەیشتم، ئاخر من پۆلی سێیەمی سەرەتایی بووم، زستانی ساڵی(1974) بوو، زۆری نەمابوو دنیا کاول بێت، لێوەی باشتر تێکبگەین و لە مەم و زینیش بگەین، مەم و زینەکە ئەوە بوو کە هەژار کردبوویە موکریانی یان سۆرانی، واتە بە زاری بۆتانی نەبوو، درەنگ زۆر درەنگ ئەحمەدی خانیم بە بە

زاری خۆی خوێندەوە..
ئەو ئێوارەیە بە توور و مەم و زینەوە هاتینەوە، هەموو ئێواران دەسکە تووری ناسکی دەهێنایەوە، راستە قرپی توور ناخۆشە، بەڵام خواردنی خۆشە، ئەو ئێوارانەی ساوەرمان دەبوو، توور بە تامتری دەکرد، ئەو ئێوارەیە مەم و زینیشی هاتە سەر، هەندێکیم بە دەنگ لێ خوێندەوە:

سەرنامە بە ناوی تۆ خوایە
چی بۆ ئەمە پیت و پێزی نایە
سەردێری پەری ئەوین پەرستان
جێ ناز و نیازی خۆشەویستان…

هەمووان گوێیان هەڵخستبوو، دەبێت بڵێم لە چەند لاپەڕەیەکی پێشەوە نە مەم نە زینمان نەدیتەوە، پێدەچوو بە هەڵە مەم و زینی بە سەرەوە بووبێت، بۆیە بابم گوتی:
کوا! ئەو کتێبە باس لە مەم و زین ناکات..
دوای چەند لاپەڕەیێ دەرکەوت هەڵە نیە و بابەتەکە مەم و زینە، بەڵام جودا لەو کاکە مەم و خاتوو زینەی هەقایەتبێژ بۆی گێڕابووینەوە، پیری سوارچاکانیش حەزی چووە مەم و زینێ، زۆر ئێواران دوای نان خواردنێ مەم و زین لە ژوورەکەی پیری سوارچاکان خۆیدەکردینەوە، دەیگوت:
دەی کوڕم بە دەنگی بڵند شتێکمان لە کاکە مەم و خاتوو زین بۆ بخوێنەوە..

دیسان کە نواندی جەژنی نەورۆز
لە گوێرەی ڕۆ و شوێنی پیرۆز
گشت ورد و درشتی ناو جزیرێ
بیگرە لە شوانێ تا وەزیرێ
......
پۆل پۆل دەگەڕان لە کێو و دەشتێ
خەمیان دەپەڕاند لە سەیر و گەشتێ….

دەمخوێندەوە، مەم و زینم دەخوێندەوە، دەبێت بڵێم زۆر وشە هەبوون، تێیاننەدەگەیشتم، بابم و پیری سوارچاکان و دایکم و گوێی کێسارانیش تێینەدەگەیشتن، لێ کەس نەیدەپرسی: ئەرێ…
ئەز دووم تەواوکردووە و سێم تێنەپەڕاندووە، شێخی خانی دەخوێنمەوە، ئەو خانییەی دواتر زۆر دواتر ناسیم و زانیم چ کانیاوێکی سازگارە، هەر کەسێ لێی بخواتەوە، چەند ناسك بێت، ناسکتر دەبێتەوە، بە درێ کەس ناتوانێ لێی بخواتەوە!
}رێك لەو ساتەی کە ئەو چەند دێرە دەنووسم ، پێکێك ویسکیم تێکرد و کەمێك دەنگم دایە تەلەفزیۆن، چ ببیستم! سەرێکی تورکان ئەو پیاوەی

بە هەردوو شمشێری عوسمانلی و و ئەتاتورکی دەیەوێ کورد ببڕێتەوە،
قسەیەکی وای کردووە، گوایە حیزبەکەی ئەویش لە ئەحمەدی خانی
خواردۆتەوە، دەبێ بڵێم شەکرت شکاند! تۆ ئەگەر لە میزی ئەویشت
خواردبایەتەوە، هێندە لە شێخی خانی دەگەیشتی کە سووکایەتی
پێنەکەیت، تۆ سووکایەتی بە میللەتێك دەکەیت کە خاوەنی باباتایەری
هەمەدانی و مەلای جەزیری وئەحمەدی خانی و مەولەوی و نالی و هێمن و
پەشێوە، گەمژەیی وایە{
ئێ، من مەم و زینم دەخوێندەوە، بەو چاوانەی خۆم دیتم، گوێی
کێساران هوردە فرمێسکانی هەڵدەوەراند، بەڵام نەمزانی بۆ مەمە،
یان بۆ زین، ئەها، زین روو لە مۆمی داگیرساو:

فرمێسك لەگەڵ مندا دەڕێژی
چۆن وا دەبێ هیچ شتێ نەبێژی

مەم لە دیجلە دەپرسێ:

کێت هێندە لە ناو خەیاڵ و بیرە
گرتووتە هەمبێزی خۆت جزیرە…

پیری سوارچاکان دوو دێری مەم و زینی لەبەرکردبوو، دوو دێری
پێشەکی زوو زوو لە بەر خۆیەوە دەیگوتەوە:

کوردیش کە ببایە یەك دڵ و دەست
دەستیاندەکەوت ژیانی سەربەست
رۆم و عەرەب و عەجەم سەروبەر
بۆ ئێمە بەنی دەبوون و نۆکەر

جارێك گوتی:
ئەگەر خوێندەواریم هەبا ئەو قسانەم لە سەر ئەو بەردە، بەردی
پیرۆز دەنەخشاند..
هاتە سەرم لە جیاتی پیری سوارچاکان ئەو ئیشە بکەم، ئەو
خوێندەواریی نیە، خۆ من هەمە، بەڵام نەمدەزانی چۆن و بە چی ئەو
هەموو وشەیە لە سەر ئەو بەردە جێ بکەمەوە، بیستبووم، بەڵام
لەبیرمنیە هەینێ دیتبووم یان نا کە هەڵکۆڵین لە سەر بەرد هەیە،
خودایە چۆن ئەو دوو دێرەی خانی لەبەر خاتری پیری سوارچاکان لە
سەر بەردی پیرۆز بنەخشێنم، حەیف چەندی مێشکی خۆم گوشی و
بیرمکردەوە شتێکم نەدیتەوە شیعر لە سەر بەرد هەڵکۆڵێ، بە قەڵەم
دەمنووسی دیار نەدەبوو، زوو دەسڕایەوە، بەڵام بڕیارم دا لە سەر
دیوار لە نزیك دەرگای حەوشە بە دیوی ژێرێدا هەڵیانکۆڵم،
گەیشتبووینەوە دەمەو پایز، دیواریان سواخدەدا، پێش وشکبوونەوەی
قوڕ، خانیم لە سەر دیوار هەڵکۆڵی و گۆتمە پیری سوارچاکان:
باپیرە، قسەکانم لێرە نووسیوەتەوە.
پیری سوارچاکان چاوی پێدا گێڕا، سەری گۆپاڵەکەی بە کەلێنەکان، بە

پیتەکاندا دەگێڕا، دەتگوت بە گۆپاڵ شیعرەکە دەخوێنێتەوە، گوتی:
ئافەرین کوڕم، خۆزگە دەمزانی بیانخوێنمەوە..
ئێ، بەر لە کاولبوونی دنیا، با کەمێکیتر لە کن مەم و زین بمێنینەوە، دێتەوەبیرم، چوونی بەکرۆکەی مەرگەوەڕی دڕکی مەم و زینان بۆ بەهەشتێ، هەرای نایەوە، خانی بەکرۆکە دەنێرێتە بەهەشتێ! لەوێ لەو کۆشکە هەشت قاتیەی کە خودا داویەتیە مەم و زین، قاتێك بەر بەکرۆکە کەوتووە، ئەوە نیە دەڵێ:
هۆی من بوو بەوان درا بەهەشتێك
دایانمێ ئەویش لە هەشتێ مشتێك
گوڵی کۆساران تووڕە دەبوو، لە سەری خۆی دەدا و دەیگوت:
های لەو قسەیە! کاکە مەم و خاتوو زین بە هۆی بەکرۆکەوە چوونەتە بەهەشت؟! من باوەڕ بەوە ناکەم، خودا شتی وا ناکات..
دایکم و تووڕەتر:
ئەگەر ئەو قسەیە راست بێت، خودا باش و خراپی تێکەڵ کردووە
بابم هەڵدەداتێ:
وای لە بەسێ، بە گژ خوداشدا دەچێ، کچێ، دەست لە کاری خودا وەرمەدە، تۆ چ لە نهێنی ئەو دەزانی؟!
دایکم دەڵی:
کوو بە گژیدا نەچم!
دایکم پێیوابوو ئەگەر بەکرۆکە، بەکرۆکەی دڕکی مەم و زینان گەیشتبێتە بەهەشت، هەرچی سەگ و سوار و گەجەر و گوجەر و جڕوجامشت هەیە هەموو دەچنە بەهەشتێ و ئەوەش لەگەڵ بەهەشت نایەتەوە، هەرچی بابم بوو، وای بیرنەدەکردەوە، پێیوابوو ئاساییە نەك بەکرۆکە، بەڵکو کەسی لەو بەدرەفتارتریش رەنگە بە هۆی چاکەیەکەوە، خودا لێی خۆش بێت و هەڵیداتە ناو بەهەشتێ، بابم دەڵێتە دایکم:
تۆ باش لەوە نەگەیەشتی کە خودا بۆچی بەکری مەرگەوەڕی بردە بەهەشتێ..
روو لە من دەکات:
دەی کوڕم ئەو جێیە بۆ دایکت بخوێنەوە کە زین باسی چاکەی بەکرۆکە دەکات:
کتێبەکە دەهێنم و تەواوێك دەگەڕێم تا لاپەڕەی پاڕانەوەی زین بۆ بەکرۆکە دەبینمەوە:
گەر پیسی وەکو بەکر نەبووبا
هیچ دوور نەبوو ئابڕووی مە چووبا
...
گەر ئەو نەدەبوو بە لەمپەری مە
گومرایی دەبوو بە رێبەری مە

وا دەرنەدەچووین لە شەرمەزاری
پیرۆز نەدەبووین لە کوردەواری

مەم و زینی ئەحمەدی خانی لە زۆر جێیان لەگەڵ کاکە مەم و خاتوو زینی هەقایەتبێژەکەی هەولێر، هەقایەتبێژەکەی سەیداوە نەدەهاتەوە، پێچەوانە دەکەوتەوە، بە تایبەتی لە دێکی مەم و زینان، لەوەی هەقایەتبێژ، کاتێ برادەرەکەی مەم بەکرێکە لە خوێن دەگەوزێنێ، دلۆپێ لەو خوێنە پیسە دەپەڕێتە نێوان گۆڕی زین و مەم، یەکسەر دەبێتە درەختێکی ناحەز، درەختێك چ درەختێ بە درەختی نازانێ، ئەو خوێنە درەختە رەگ لە نێوان هەر دوو گۆڕ دادەکوتێ و ناهێلێ زین و مەم لە ناو گۆڕیش بگەنە یەك، کەچی لەوەی شێخی خانی لە سەر راسپاردەی زینێ، گۆڕی بەکر دەکەوێتە دامەنی گۆڕی مەم و زینێ و هەر ئەویش بۆی دەپاڕێتەوەو…

لە کاکە مەم و خاتوو زینی هەقایەتبێژەکەی هەولێرێ چ هەواڵێکی وا لە بەهەشت و دۆزەخەوە نایە، بەڵام هەموو دەزانن جێی بەکری مەرگەوەڕ بنەبانی دۆزەخە، کەچی لە مەم و زینی شێخی خانی لە ڕێی پیاوچاکێکی چیا نشینەوە هەواڵ دێ کە بەکر لە بەهەشتێ لە ناو کۆشکی مەم و زینێ لە خزمەتی وانە..

جیاوازی گەلەکن لە نێوان خانی و هەقایەتبێژ، بۆیە بەکرێکە هەر لە جزیرە و بۆتان نا، لە هەولێریش لە ماڵی مەش کێشەی دەنایەوە، بەڵام ئەوەی لای ئێمە کێشەی سووك، کێشەی مەیلەو پێکەنیناوی، گوێی کۆساران بە پێکەنینەوە دەڵێ:

ئەگەر راست بێت، بەکر لە بەهەشت بێت، خەڵك لە کەتن و دوو دێ لێکردن سلناکەنەوە.

پیری سوارچاکان دەڵێ:

کچێ هەمین، بەهەشت بە بەکر پیس نابێ، تۆ لەوە بترسێ ترك پێی بکەوێتە بەهەشتێ!

ئیدی کتێب لە ماڵی ئێمە بەزمی خۆشی نایەوە، مەم و زین نەنە خان و کچەکەی مام جەلەبوان و ژنێکی حەسارەکە و ژنە شەلە جوانەکە و مەریەم و کەویاریشی لە دەوری من خڕدەکردەوە، لەو ساتانەی مەم و زینم بە دەستەوە بوو، دەمخوێندەوە، وا هەستمدەکرد جێی هەقایەتبێژەکەی سەیداوەم گرتێتەوە، هەمووان چاویان لە زاری من بڕیوە، شام بە خۆم دەهات، کابانە ژیکەڵە بە پێکەنینەوە دەیگوت:

دەڵێی بوویە ئەو پیاوە گەورەی کە قەرەجەکە گێتی!

}لێرە، لەو دوا رستەیە، چەند رۆژێك لە گێڕانەوە وەستام، هەستمدەکرد شت ماوە و لەبیرمچووەتەوە، چوومەوە کۆڵانی منداڵی و کن دایکم و بابم، باسی کتێبەکەم بۆیان کرد، دایکم دیار بوو لەبیری مابوو، بەڵام شتێکی وای بۆم نەگێڕایەوە شتێك بخەمە سەر

گێڕانەوەکەم، جگە لە فریشتە و پیازەکە، بابیشم دیتنەوەی کتێبەکە و خوێندنەوەی من و شتێك لە بەکرۆکەی لەبیر مابوو، جگە لە دەلاقەی کتێب کە بۆ من دەلاقەیەکی لە گێڕانەوە کردەوە}

وابوو لە ماڵی ئێمە لە ژوورێ، دیارە تا درەنگ ئێمە یەك هۆدەمان هەبوو، هۆدەی دانیشتن، هۆدەی نان خواردن، هۆدەی نووستن، هەر یەك هۆدە بوو، دوای وەی من و براکەم چووینە قوتابخانە، بابم چەند دەلاقەیەکیتری لە دیوار کردەوە، دەلاقەکەی من هەر لە پشت سەرم بوو بە بڵندایی تا پشتێنی خۆم، کتێبەکانم لەوێ دادەنا، دایکیشم پەردەیەکی جوانی لە رەنگی کەواکەی خۆی پێدا شۆڕکردبۆوە، بەڵام نە بە دەلاقەی من نە بەهی براکەمیان نەدەگۆت دەلاقەی کتێب، دەلاقەکان لە ژمارەی خێزان پتر بوون، هەر کەسە و شتی خۆی لێدانابوو، هەریەکە و بە ناوی خۆی دەناسرایەوە، ئەوە دەلاقەی بابم، ئەوە دەلاقەی دایکم، ئەوە دەلاقەی کابانە ژیکەڵە، ئەوە دەلاقەی کەریم، ئەوە دەلاقەی رادیۆ…دوای دیتنەوەی مەم و زین و خوێندنەوە و سەرسامبوون بەو کتێبە، بابم لە بڵندایی بەژنی خۆی لە تەنیشت دەرگا، دەلاقەیەکی گچکەی کردەوە، دەلاقەیەك بڵندایی هەر بستێك دەبوو، بەرینیشی لە بست و قولانجێك تێنەدەپەڕی، ئەو تایبەت بوو بە مەم و زینی شێخی خانی، دایکم بەرگێکی جوانی بۆ مەم و زین دووریبوو، لە شێوەی بەرگە بالیف، تۆ بڵێی لە شێوەی توورەگە، کتێبەکەمان دەخستە ناویەوە، هاتەوەبیرم بابم گوتی:

بۆوەی خەڵك بە قورئانی تێنەگات با رەنگی مەم و زین کەسك نەبێت..

ئێستاش دوای ئەو هەموو ساڵە رەنگی بەرگی مەم و زین لە چاومە، شینێکی ئاسمانی بوو، رێك لە سوخمەی چەند ساڵێك دواتری کەویار، رەنگە هەردووکیان لە یەك تۆپە کوتاڵ بڕابن! دێتە بیرم جارێك ژنێك گۆتیە دایکم:

ئەرێ، بەسێ، قورئانی ماڵتان بەرگی کەسکە، هینگێ لێ شینە؟

دایکم گۆتی:

کچێ بابانت، ئەوە قورئان نیە، هەقایەتی کاکە مەم و خاتوو زینە

ژنەکە گۆتی :

کچێ، فەڕیدە لە جێی وی قورئان دانێ، دەنا فریشتە سەر بەو ماڵە دانا گرێ!

دایکم تووڕەبوو:

وەی پیاز، ئەگەر بە هۆی کاکە مەم و خاتوو زینەوە فریشتە نەیەتە ماڵی ئێمە، با هەر نەیەت.

ناوی دەلاقەی کتێب لە زاری مەلایەکەوە گۆڕا بۆ دەلاقەی مەم و زین، دیتەوە بیرم مەلایەك هەبوو، سەردانی دەکردین، کاتێ زانی کتێبی ناو دەلاقە کە بەرگێکی جوانی تێگیراوە، مەم و زینە، بە دەلاقەی مەم و

زین ناوی هێنا، لە زاری ویەوە بڵاوبۆوە، ئەو مەلایە سەرچیخ نەچووبم کۆمۆنیست بوو، بیستبووم لە دوای نوێژی هەینیان پارەی بۆ کۆمۆنیستان خڕدەکردەوە، من لە بابمم بیستووە: ئەگەر هەموو شوعیەکان وەك مەلا سەدیق و حاجی کەریمی حاجی وسوو بان، منیش دەبوومێ..

دێڕێکی مەم و زینم بۆ مەلاکە خوێندەوە، کتێبەکەی لە دەستم وەرگرت، سەری بە سەردا گرت و چەند لاپەڕەیەکی لێ هەڵدایەوە، چەند دێڕێکی بە دەنگ خوێندەوە، هەستمکرد لە خوێندنەوە لاسایی ئەو پیاوە دەکاتەوە، کە لە رادیۆوە دەنگیم بیستبوو، دواتر زانیم ناوی شوکروللای بابانە، لەوەوە منیش دەمویست دەمەلاسکەی شوکروللای بابان بکەمەوە، مەلاکە قسەیەکی کرد هەرچەندە چ بۆی تێنەگەیشتم بەڵام بەلامەوە بایەخدار بوو، بۆیە هەوکەش پێوە بە ئاوازەی خۆیەوە لە گوێم ماوە:

دەبوو وەکو گوڵستان و بوستان لە حوجران خوێندرابا..

خوێندنەوەی مەم و زین منی بە قسە هێنا، ماڵێ مە هەموو کەمدوو بوون، بەڵام ئەوان لە چاو من دەکەونە چێوەی زۆربڵێکانەوە، من قەتقەتێکێ سەری قسەم نەکردێتەوە، ئەگەر کوو دەنا لە قسانم هەڵنەدەدایێ، باگێی پرسیارانیشم بەکورتی دەدایەوە کەم وا بووە لە (ئا، نا، نازانم، وایە) هێوەتر دەچوو، کەچی ئەوەتا مەم و زینی خانی منی کردێتە جێنشینی هەقایەتبێژی سەیداوە، هەموو قۆوقەپ و تەنێ خێم قسە دەکەم و شیشە شین و سۆرەکەی مەلاشم بێ نایە!

قسەدەکەم و هەموو تەماشای زاری من دەکەن، بەڵام هێشتا کابانە ژیکەڵە لە من بە دەم و دووترە، ئاخر ئەو بێ کاخەز دەتوانێ تا زاری شل دەبێ قسە بکات، بەڵام من کاخەزم لە پێش نەبێ هەر دوو سێ رستەم لە باردایە، کۆتایی دێت و قسەم بێ نایە، کابانە ژیکەڵە لە هەمووان باشتر ئەوە دەزانێ، لەبیرمە گوتی:

تۆ هەقایەتبێژی سەر کاخەزی..

کابانە ژیکەڵە هەینێ نەیدەزانی بنووسێ و بخوێنێتەوە، ویستی فێری بکەم، هەوڵمدا، بەڵام دیاربوو نەمزانی، لەبیرمە جارێك خەتخەتێکەیەکی کرد، پرسی:

ئەوەی نووسیومە چیە؟

پێیپێکەنیم و گوتم:

هیچ..

بە سەر خۆیدا شکایەوە، ئیدی باسی خوێندنەوە و نووسینی نەکردەوە، پاشترێ لە نەهێشتنی نەخوێندەواری ساڵێکی نەبرد هێند جوانی دەنووسی، ئیرەییم بە خەتی وی دەبرد، مەم و زینم دایێ و گوتم:

ها، ئێستا خۆت بیخوێنەوە

گوتی:
نا، تۆ بێت خوێندمەوە، جوانت خوێندەوە..
دنیا لە سەر کاولبوونە، مەم و زین با هەر لە دەلاقەی مەم و زین و لە ناو بەرگە شینەکەی خۆی بمێنێتەوە، ئەگەر لە کاولبوونی دینا تێدانەچوون، تێدا نەچووین، دێمەوە دیداری..
دنیا بە بەریەوە نەما، سەربردە ما، بەڵام ناپرژێمە سەریان، سەرێ لە هێلی گەل دەدەم، تاوێ بە دیار شانۆگەریەکەوە دادەنیشم، دێمەوە و ئیدی تەواو، خزمێکی ماڵی فازیل رۆحانە، هەردووکمانی بە دوای خۆی دا، من لە سەر قسەی رۆحانە چووم، ئەو دیتبووی، لە ریزەکانی ناوەندێ دانیشتین، یەکەم جارمە بێمە ئێرە، لە سینەما ناچێ، لە باتی شاشەی دیوارێ، لە زەوی جێیەك هەبوو وەك سەکۆ، لەپڕ دەنگێك لە گوێی من لە دەنگی دێو! دەچوو، هۆڵەکەی خستە لەرزە، چاودەدەمێ پیاوێکی گچکەڵە لە سەر سەکۆیەکە، چما ئەو دێویە لەو پیاوێکەوە هاتە دەرێ! یەکەم شانۆگەریی دیتم ئەوە بوو، نایەتەوەبیرم چی بوو..
دنیام بە دەستێ راگرتبێ ناهێلم بکەوێ تا تۆڵەی کەویار لە زەنگەزۆران نەکەمەوە، ئەو جۆرە راوەش لە بابمەوە فێربوومە، لە کەندی بەر ماڵان کۆلکەدارێ هەیە وەك بێڵی لە سەر تەنیشت راکشاوە، کەمی لە دەرێ و پێدەچێ زۆری لە بن زەوی بێ، چ پێناچێ سەر بە ئاوماڵك بێ، ئاو کۆلکەی وا گەورەی پێنایە، رەنگە بە رەگەوە ئێرە زێدی خۆی بێ، هەرچی بێ، لەگەڵ خاك مەیلەو تەختە و بۆتە شاری زەنگە زۆرە، نیوەی زەنگەزۆرەی شار لەو شارەوە سەردەکەن و بە گەڵەك و شار وەردەبن، زەنگەزۆرەی گەورە، دێ، چۆتە ناو جۆکێ و بەئێستری داوە کلکی پێ رەپ کردووە، بە سەر سەبکەوە هەڵنیشتووە و بە سەگی داوە سەبکەی لە پێش چاو خستووە، زەنگەزۆرەی ناو کۆلکەدارێ لە قاشوانێش ناگەڕێنەوە، قاشوانێ دوو بەردە، کەمێك لە ناری ئێستر پانترن، لە سەبکەی سەگیش تەنکتر نەبن ئەستوورتر نین، بەڵام تا راوی زەنگەزۆرەیان پێنەکەیت هەر بەردن و نابنە قاشوانێ، من ئەوە نەبووم بچمە شەڕی قاشوانێ، بەڵام کاتێ چاوی کەویار فرمێسکی دەباراند و جێگەستەی زەنگەزۆرەم بە سەر روومەتیەوە دیت، بڕیارمدا بچمە شەڕی زەنگەزۆرەوە و تۆڵەی کەویار بکەمەوە:
کۆلکە دار کونێکی تێدایە گچکە، مشکی پێوە ناچێ، زەنگەزۆرە قل قل لێیەوە دێنەدەرێ و بە کۆڵانێ وەردەبن و تووشی هەر چی بن پێوەی دەدەن، ئێ، چاودێ، راوە زەنگەزۆرە، قاشوانێ ببینە:
لە سەر زگ راکشاوم دەستم بە بەردەوە لە سەر کونی زەنگەزۆرەیە، ئێستا کون کەوتۆتە نیوان دوو بەرد، دووبەردی روو لە یەکتر، دوو بەردی سوار، سوار بێ بەر یەك کەوتن، لەو ساتەی زەنگە زۆرە سەر

دەردەھێنێ، قاشوانێ دەستپێدەكات، شەق! بەردەكان بەر یەك دەكەون و زەنگە زۆرە دەفلیقێتەوە، وەك ئەوەی گۆڕەو شاری بدەیت، زۆرم كوشت، بە قەد دڵۆپە فرمێسكەكانی كەویار پتر، ئەو ناوە دەبێتە كوشتارگە، مێرووله رێچكە دەبەستن و لاشەكان دەگوازنەوە، قاشوانێ دەستوبردی دەوێ، خاوخلیچك بی دەبیە خۆراكی زەنگەزۆرە، قاشوانێ لە شەڕە بڕنۆ دەچێ، لە فیشەك تێكردنەوە و پڕكردنەوە دەستت سووك بێ، كەس پەنجەكانت نەبینێ!
سەنگەر چۆلكردنیش هونەرێكە لە دەستی هەموو كەس نایە، نەڵێی بەردەكە بكە سەرقاپی شارەكە و تەواو، نا، پاڵەپەستۆی زەنگەزۆرە زۆرەو بەرد هەڵدەداتەوە، تۆ دەبێت هێند گورج قیتبیەوە و یەكپێ هەڵێی گوللەی بڕنۆ نەتگاتێ..

وەڵامێک بۆ نووسەری ئەسحابی کەهف – ڕێبوار کەریم وەلی … کامەران چروستانی

لە ماڵپەڕی ڕووداو ڕۆژنامەنووس ڕێبوار کەریم با□ت□کی بەناوی (قسەیەکیش بۆ ئەسحابی کەهف (پەکەکە)) سەبارەت بە سیاسەتی ئەسحابی کەهف (پەکەکە) و هەدەپەی تورکیا بڵاو کردۆتەوە، کە تیایدا ڕەخنەی لە سیاسەتی عەسکەرتاری پەکەکە گرتووە، لاوازبوونی پێگەی هەدەپەی خستۆتە ڕوو و جگە لەوەش ئەو پرسیارەی خستۆتە بەردەم کورد، کە کورد لە باکوری کوردستان چ قازانجێک دەکەن، ئەگەر بێتوو ئەردۆغان لە دەسەڵات لابرێت.

خاڵێکی ئەرێنییە ئەگەر هەر تاکێکی کورد تەماشای ڕابردووی کورد لە دیدێکی شیکارا نەوە ئەنجام بدات و یادگەی مێژوویمان درێژخایەن بێت، چونکە ئەگەر تەماشای مێژووی سی ساڵەی ڕابردووی باشووری کوردستان بکەین و بگەڕێینەوە بۆ دوورتر بەرەو مێژووی شۆڕشەکەی شێخ مەحمود و قازی محەمەد و ئەگەر چاوێک بەو بارودۆخەی ئەو سەردەمەدا بخشێنین، ئەوا دەتوانین ئەو پرسیارە ڕووبەڕووی خۆمان بکەینەوە: بە چ ئامانج و هیوایەک شۆڕشی کوردی لە سەرەتای سەردەی

ڕابردوودا داگیرسا، پاشان بۆ چ ئامانجێک قازی محەمەد کۆماری مەهابادی دامەزراند و پاشتر لە ساڵی هەفتاکاندا شۆڕش هەڵگیرسا و بۆچی ئەو سەرکردانەی ئێستای هەرێمی کوردستان لە هەشتاکاندا بەردەوامیان دا بە شۆڕشەکە. ئایا ئەو سەردەمە سەرکردەکانی کورد پرسیاری ئەوەیان لە خۆیان دەکرد، ئەگەر ڕژێمەکەی سەدام بکەوێت ئایا چ گەرەنتییەک هەیە کە بارودۆخی کورد بەرەو باشتر بڕوات؟ ئەی بەڕێزی نووسەر دەتوانێت شیکارییەک ئەنجام بدات سەبارەت بە ئەگەری هێرشنەکردنی سەدام بۆ سەر کوێت و هەڵنەگیرساندنی جەنگی کەنداوی دووەم، چ ئاسەوارێکی لەسەر شۆڕشی کوردی دەبوو؟
بێگومان کاکەی نووسەر لە یەکێک لە باڵەخانە ئارامەکانی شاری هەولێرەوە و لە تێڕوانینی بۆ ژیانی هەنووکەیی هەرێم ئەو بابەتەی نووسیوە، ئەوەشی لەیاد کردووە کە هەموو شۆڕشێک بریتییە لە هەوڵدان و تێکۆشانێک بۆ گەیاندنی کۆمەڵگا بە کۆمەڵێک ئامانج لەگەڵ ڕەچاوکردنی ڕووبەڕووبوونەوەی هەموو ئەگەرەکان. بەڵام ئەوەی ڕەوتی ئەو سیاسەتە دیاری دەکات ئامانجە سەرەکییەکانە، نەک تەنها هەژمارکردنی دەستکەوت و زیانەکان. وەک وەبیرهێنانەوەیەک بۆ کاکەی نووسەر: هەر ئەو بنەما شۆڕشگێڕییە بوو بە ئەوەی شۆڕشی کوردی بەردەوامی هەبێت سەرباری گواستنەوەی سەرجەم شار و شارۆچکە و دێکانی سەر ناوچە سنوورییەکانی کوردستان لە ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، چونکە سەرجەم هەوڵەکانی ڕێککەوتن لەگەڵ ڕژێمەکەی سەددامدا، هاوشێوەی ڕژێمەکەی ئەردۆغان، جگە لە ڕووبەڕووبوونەوەی سیاسی و چەکداری هیچ بوارێکی دیکەی بۆ کورد نامەبەوە.

یەکێک لە خەسڵەتەکانی پەکەکە بریتییە لە بەردەوامبوون لە نوێکردنەوە و بەشدارکردنی نەوە نوێکە لە سەرجەم چالاکییەکانی پارتەکە. خۆ ئەگەر کەسەکیش سەردانی قەندیلی نەکردبێت، ئەوا وێنە و ڤیدیۆکانی ئەو پارتە باشترین بەڵگەن لەسەر ئەو بۆچوونەم. جا نازانم بۆ چ پێوەرێک و بنەمایەکی ژمێریاری کاکەی نووسەر باس لەوە دەکات، کە (بەشێکی زۆری ئەوانەی ئێستا پەکەکە ئاراستە دەکەن، لە ساڵی 1980 وە کە تورکیایان جێهێشتووە، جارێکی دیکە پێیان لە خاکی کوردستانی باکوور نەناوەتەوە! و کەمترین زانیارییان لە بارەی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی کوردستانی باکوور هەیە) یاخود لەوانەیە نووسەر مەبەستی لەوە بێت کە ئەو گەریلایانە لە هەشتاکاندا لە قەندیل لەدایک بوون یان هەر لەوێ فێری قسە بووبن و پێیان گرتبێت؟ یاخود دایک و باوکیان لەوێ هاوسەرگیریان کرد بێت؟
کاکەی نووسەر دەبووایە بەر لە نووسینی ئەو بابەتە دوو خەسڵەتی

گرنگی ڕووداوەکانی تورکیا لە یاد نەکات: یەکەمیان بریتییە لە ڕۆحی ڕەگەزپەرستی لە هەرە زۆرینەی حیزب و لایەنە سیاسییەکانی تورکیادا، کە هەمیشە هەڕەشەیەکن بۆ پێگە و هەبوونی نەک تەنها کورد بەڵکوو سەرجەم هەر پێکهاتەیەکی دیکەی جگە لە ڕەگەزی تورک لەناو تورکیادا. هەر ئەو ڕۆحە ڕەگەزپەرستییەشە وای کردووە، کە نەک مافە نەتەوایەتییەکان، بەڵکوو هیچ پێکهاتەیەکی کۆمەڵگای تورکی جگە لە تورک خاوەنی ئازادییە کلتورییەکانیش نین. دووەمیان بریتییە لەو هزرەی کە تێکۆشانی چەکداری-سیاسیی پەکەکە بەڕێوە دەبات، کە هەمان حکومەتی کەمالیزمەکەی تورکیای ناچار کرد ئەگەرچی کەمێکیش بێت بەڵام دان بە هەبوونی کورد وەک نەتەوەیەکدا بنێت لە تورکیا، هەروەها ئەو دەسەڵاتەی ناچار کرد کە لەگەڵ گەریلا (تێرۆریستەکانی) پەکەکەدا دابنیشێت و داوای ڕێکەوتن بکات، ئەگەرچی شکستیشی هێنا.

بێگومان کاکە ڕێبوار لە بەندە باشتر دەزانێت، کە تەقینەوەکانی بانگەشەی هەڵبژاردن و ڕووداوەکانی ئەم دواییەی گرتنی سیاسەتمەدارانی کورد و هەڵگرتنی پارێزبەندی لە ئەندام پەرلەمانەکان لەلایەک هەمان ڕۆحی ڕەگەزپەرستی تورکییە و سەرلەنوێ سەری هەڵداوەتەوە بۆ ئامانجی سنووردارکردنی گەشەی تەزی کورد لە ئاستی ناوخۆیی و نێودەوڵەتی. لە لایەکی دیکەش گوزارشت لە تینیوەتی ئەردۆغان دەکات بۆ دەسەڵاتێکی تاکڕەویانە، کە بە هەموو شێوەیەک دەیەوێت بە لێدانی کورد هەست و سۆزی لایەنە سیاسییە ڕەگەزپەرستەکان بەلای خۆیدا ڕابکێشێت، ئەگەرچی هیچ خاڵێکی هاوبەشی ئایدیۆلۆجییان لەگەڵ ئاکەپەدا نەبێت تەنها ئەوە نەبێت، کە لە سەر ڕەوتی لێدانی کورد کۆک بن.
هەروەک هەموو پارت و لایەنێکی سیاسی هەرچەند بە یارێکی هەڵدەپە دروست نەبووبێت، بەڵام پێگەی ئەو حیزبە و سووربوونی جەماوەرەکەی لاواز نەبووە، بگرە هەڵەکانی ئەردۆغانە وای کردووە، کە هەر یەکێک لەو بەندکراوانە ببن بە ئۆجەلانێکی نوێ، تاکی کوردیش لە تورکیادا ئاستەمە جارێکی دیکە سەر بە دەسەڵاتی سوڵتانی ئەردۆغانی دانەوێنێت. ئایندەش ئاشکرای دەکات، کە ڕەوتی سیاسەت لە تورکیادا لە بەرژەوەندی کورد دەبێت، هەرچەندە لەوانەیە قوربانییەکان زۆرتر بن لەوەی کە چاوەڕێی دەکەین، بەڵام لەلایەن ئێمەی کوردستانیانی باشوور ئێمەش شتێکی نامۆ نییە و زۆر باش پێی ئاشناین، چونکە ئەگەر خاوەنی هیچ قوربانییەک نەبین، ئەوا خاوەنی هەڵەبجە و ئەنفالین.

ژیاننامە بیۆگرافیا (Biography) … عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

(وریا بن، تف بەڕووی بادا مەکەن)
“نیتشە”

ژیاننامە گێڕانەوەی تاکە، یان بەشێك لە ژیانی تاکە بە قەڵەمی خۆی. بیۆگرافیا خود دەبێت بۆ ئەوەی کەشفی جولە دیار و نادیارەکانی ژیان و دەروون بکات و ئاستی مەعریفە و ئاگامەندی تاك بگەیەنێت. هەموو ئەوانەش دەچنە توێی ئەدەبی خودگەرایییەوە، لە پشت ئەدەبی خودگەراییدا بڕوایەك هەیە ئەویش ئەوەیە کە خود سەربەخۆیە و لە بەرانبەر خۆی تیوار و شەفافە… نووسینەوەی خود کۆمەڵێك دەرئەنجام دەخاتە روو، لەوانەش کۆتوبەندی دابونەریتی کۆمەڵگا و کپکراوەکانی نەست و هەڵوێست و ئازادی و چالاکی و بوێری تاك… ژیاننامە شێوەی جۆراوجۆری هەیە و بەو شێوەیە دابەش دەبێت: سەربردە، یادەوەری، یاداشتی کەسی، یاداشتنامەی رۆژانە، یاداشتی رۆژانەی سۆزداری، نامەی ئەدەبی، سەفەرنامەی ئەدەبی… هەموو ئەو جۆرانەش لە نێو خۆیاندا جیاوازییان هەیە.
ئەوەی لێرەدا دەمەوێ جەختی لێبکەمەوە ئەوەیە بیۆگرافیا لە زمانی کوردیدا بە (ژیاننامە) ناو بەرین، کە لە زمانی عەرەبی بە (السیرە) ناو دەبرێت… چەمکی ژیاننامە دەچێتە خانەی ئەدەبی گێڕانەوە… وەك چۆن دەشێ لە زمانی کوردیدا یادەوەری، بیرەوەری، میمۆری (memoirs) بکەوێتە بەرانبەر (مژکرات)ی زمانی عەرەبی. چەمکی یادەوەری لەبەر ئەوەی پەیوەندی بە یادگەوە هەیە، وەك جۆرێك لە گێڕانەوەی تایبەتی ژیاننامە لە قەڵەم دەدرێت، بەڵام پێش هەموو شتێك پەسنی ئەو رووداوانە دەکات و ئەو هەڵوێست و سەرهاتانە دەگێڕێتەوە و شی دەکاتەوە کە راستەوخۆ (منی نووسەر)ی تێیدا ژیاوە و بینوویەتی و رۆڵی تێدا گێڕاوە… هەموو ئەوانەش لەگەڵ سەفەرنامە و نووسینەوەی سەفەر بە شێوەیەکی ئەدەبی و یاداشتی رۆژانە، نووسینی مەبەست بۆ لە بیر نەچوون، واتە (یومیات) کەمەکێك جیاواز دەکەونەوە.

لە نێو کورداندا دەڵێن: ئێمە ئاگامان لە سەربوردەی تۆ نییە… بەو مانایەش رەنگە بتوانین بۆ (السیره الثاتیه –autobiography) دەستەواژەی سەربردە، سەرگوزشتە بە کار بهێنین… لە ژیاننامەدا گێڕەڕەوە دیارە، بەڵام بکەر ونە، وەك زەمەن ئاسۆیی خۆی دەنوێنێ و لە سەرەتاوە بەرەو کۆتایی دەبێتەوە، دەمەوێ بڵێم شوێن و زەمەن لە (ژیاننامە- Biography) و (سەربردە- autobiography)دا دیاریکراو و سنورداره! بەڵام نووسینی مەبەست بۆ لە بیر نەچوون بە دانانی مێژووی رۆژەکان ئەوە دەچێتە خانەی جۆرێك لە یاداشتی کەسی و بە یاداشتی رۆژانە (الیومیات) ناو دەبرێت. کەواتە سەربردە هەموو ئەوەیە، یان بەشێکە لەوەی کە مرۆڤ لە بارەی خۆیەوە دەیگێڕێتەوە، یان لە بارەی ئەویدیکەوە… بێ ئەوەی چییەتییەکەی دیاری بکات! یادەوەری، یان بیرەوەری بە گشتی لە سێ تەوەرەدا دەخولێتەوە (کردە)، (بیرکردنەوە)، (سۆز) تا سنورێکی زۆر چییەتییەکەی دیاری کراوە بۆ نموونە: یادەوەری سیاسی، مێژوویی، دیکۆمینتاری، رۆشنبیریی… وەك چۆن لە خانەی یادەوەریدا یاداشتی کەسی (مژکرات الشخصیه) هەیە، تەواو دەکەوێتە نێوان بابەتگەرایی و مێژووی خودگەرایی سەربردەوە. دەشێ ئەو جۆرە لە یادەوەری بە شێوەی یاداشتی رۆژانەش بنووسرێتەوە، یان ساڵە و ساڵ بنووسرێت…

لە زمانی کوردیدا یاداشتی کەسی (مژکرات الشخصیه) لە سەربردەوە (السیره الثاتیه) نزیکە، بەڵام ئەوەی لێکیان دوور دەخاتەوە ئەوەیە کە لە یادەوەری و بە تایبەتی یاداشتی کەسیدا گێڕەڕەوە فیکر و دەروونی خۆی بەیان دەکات، هەڵوێستی خۆی لە بارەی رووداوەکانی ژیانی خۆی دەردەبڕێت و بیریش لە شیکردنەوەی هەموو ئەوانە دەکاتەوە کە دەشێ لە داهاتوودا روو بدەن، بۆ ئەوەی دواتر بۆی بگەڕێتەوە و لە هەڵەکانی سوود وەربگرێ. بەڵام لە سەربردەدا سەرهات و هەستەکان و هیواکانی تێدا دەگێڕێتەوە.*
یەکێك لە جیاوازییەکانی جۆرەکانی ژیاننامە بە گشتی بە بینراو و رووداو و کەسەکانەوە بەندە، چۆن بیرکردنەوەکان و هەستەکانیان دەگەیەنن! دووەم، فرە رەنگکردنی پانتاییەکانی گێڕانەوەی سەرهات و ئاستی مەعریفی گێڕەڕەوە و بایەخی گێڕانەوە و ئەزموون… هەموو ئەوانە جیاوازی تایبەتی دروست دەکەن. سێیەمین جیاوازی دەکەوێتە سەر هێزی بیرهاتنەوە و راستگۆیی و پاراستنی هاوسەنگی و راشکاوی لە کەشفکردن و چەپێنراوە دەروونی و فیکرییەکاندا. چوارەم جیاوازی بە ئاستی هونەرییەوە بەندە، پەیوەندی بە توانای گوزارشتکردن و شارەزایی (منی نووسەر)ەوە هەیە، لە هەڵبژاردنی گۆشەنیگا و دەستەواژە و گونجاندن و دروستکردنی پەیوەندی لە نێوان هۆکار و

دەرئەنجامدا… واتە بونیادنانی دەقێكی ئەدەبی و هونەری.

بە گشتی لە ئەدەبی گێڕانەوەی ژیاننامەدا هەمیشە درۆكردن و زیادەڕۆی و لە دەستدانی هاوسەنگی وەك سەرنەكەوتنی (منی نووسەر) تەماشا دەكرێت، بەو مانایەش زۆربەی جیاوازییەكان جەخت لە مەسەلەیەك دەكەنەوە ئەویش ڕاستگۆییە بە تایبەتی لە گێڕانەوەی یادەوەری و یاداشتی كەسی. ئایا گێڕەڕەوە وێنەیەكی چەند ڕاستگۆیانەمان لە بارەی خۆیەوە بۆ دەكێشێ؟ كاتێ چەپێنراوەكانی ناوەوەی خۆی و هەڵوێست و بیركردنەوەكانی خۆی كەشف دەكات، دەیەوێ چیمان پێبڵێت؟ بۆ وەڵامی ئەو دوو پرسیارە، دەبێ بۆ هەموو ئەو گۆڕانكارییانە بگەڕێینەوە كە لە قۆناغەكانی كلاسیك و ڕۆمانتیك و مۆدێرنە و پۆستمۆدێرنەدا بەسەر خود و (منی نووسەر)دا هاتووە… لە قۆناغی كلاسیكدا منی نووسەر منێكی سێنترالی پیرۆز بوو، یان وەك (باسكال) دەڵێت منێكی بەدبەخت بوو! بەڵام لە ڕۆمانتیكدا منێكی تاك و تەنیایە (ڕۆسۆ لەو بارەوە دەڵێت دەتوانم بڵێم من بە هیچ كەس ناچم) تا دەگاتە سەردەمی نوێ و لێكهەڵوەشانەوەی من و خود، ئیتر گومانكردن لە خودی سێنترال (منی نووسەر) هاتە ئاراوە… ئەدەبی ژیاننامە لە گێڕانەوەیەكی خودگەرا و منی نووسەر لە مێژووی گێڕانەوە هاتە دەرەوە… دەمەوێ بڵێم ئەو شێوە بیركردنەوەیەی لە بارەی خودی سێنتراڵ و منی نووسەر، كە لە كلاسیك و ڕۆمانتیك لە ئارادا بوو، لە سەردەمی نوێ و لە دوای هەستكردن بە هیچگەرایی و پووچگەرایی لە فەلسەفەی مۆدێرنیزمەوە (وەك هابرماس بڕوای پێیەتی)* گۆڕانكاری بەسەردا هات و سێنتەراگەرایی بەرەو پەراوێزگەرایی و دەقگەرایی هەنگاوی نا… دەستەواژە بە ناوبانگەكەی سارتەر “من ئەوەم كە من نیم، بەڵكو ئەویدیكەم” كاریگەری زۆری نواند*. (فوكۆ) منی ڕەتكردەوە، بۆ ئەوەی لە ڕێگای ئەویدیكەوە دەقگەرایی بەرهەم بهێنێ و لە ڕێگای ئەویدیكەوە بیخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی لە بری بە پیرۆزكردنی منی نووسەر دەق ببێتە موڵكی ئەویدیكە، ئەویدیكە دەق دابنێتەوە، ئیتر لێرەوە من هەڵوەشایەوە و لە شوێنی ئەو منە سێنتراڵە چەندان (من) هاتنە قسەكردن… (لاكان) لە ڕەتكردنەوەی كۆجیتۆی (دیكارت)یدا دەڵێت “من لەو شوێنە نیم كە بیر دەكەمەوە، من بیر دەكەمەوە لە شوێنێ كە نیم”… لێرەوە ڕەتكردنەوەی خود، ڕەتكردنەوەی خودگەرایی، ڕەتكردنەوەی منی نووسەریش دەنوێنێ، بەو مانایەش منی گێڕەڕەوەی نێو ژیاننامە لە پاڵ ڕەگەزەكانی دیكەی گێڕانەوە (خەون و شیكردنەوەی ڕووداو و خەیاڵ و مەنەلۆگ و ئاماژەكردن بۆ خوێندنەوەی ئاینده) خۆی ورد كردەوە… دەمەوێ بڵێم ئیتر لە مۆدێرنیزمەوە دەقگەرایی، خودگەرایی فەرامۆش دەكات!

دەقگەرایی هەرگیز خاوەندارێتی قبوڵ نییە، چونکە فیکری مۆدێرنە و پۆستمۆدێرنە پێیوایە خاوەندارێتی لە ڕێگای ئەوەی کە هەیەتی کۆمەڵگایی دەسەپێنێ، ئەگەرچی سەرەتای خاوەنداریەتی بە پێی پێداویستی کۆمەڵایەتی بوو، زەرورەتێکی ئاسمانی بوو، بەڵام لە جەوهەردا خۆی زۆرداری بوو، پاشان بە پیرۆزکرا، وەك چۆن نووسەر لە ڕێگای بوون بە خاوەنی دەق تەقدیس دەکرا، دواجار چەمکی خاوەنداریەتی بووە ئایدیۆلۆژیا و یاری بە چارەنووسی خەڵك دەکرد.

بیۆگرافیا

خاڵی یەکتربڕینی خەیاڵ و حەقیقەت

“ئەوەیە مرۆڤ”ی نیتشە* وەك نموونەی دەقگەرایی

“گۆتە”ی فەیلەسوف بەڕاستی بەشێکی زۆر لە حیکمەتی نواند کاتێك بیۆگرافیای (Biography) خۆی بە ناونیشانی (شیعر و حەقیقەت) ناونا، حیکمەتەکە هەر تەنها پەیوەندی بە بەهای ژیانی کەسێتییەوە نییە. بەڵکو پەیوەندی بە پرۆسەی نووسینەوەی بیۆگرافیا و جۆرەکانییەوە هەیە، بەو مانایەی کە دەشێ بەشێکی بکەوێتە نێو خەیاڵ و بەشێکی بەڕاشکاوییەوە بەندبێ.* لێرە لەو نێوانەدا ناونیشانەکەی “گۆتە” حیکمەتەکەی خۆی دەوەشێنێ. دکتۆر جۆنسن دەڵێ: ئەوەی کە پێویستە بیۆگرافیا بنووسێتەوە خودی کەسەکە خۆیەتی، چونکە هەموو مرۆڤێك بۆخۆی ڕاستییەکانی ژیانی خۆی باشتر دەزانێ، ئیتر وێڕای نائاگایی و پشتگوێ خستن و لەبیرکردنە بۆ مەبەستەکانیش. بەڵام ئەگەر هاتوو کەسێك ویستی بە راشکاوی رووی ناوەوەی خۆی بنووسێتەوە، لە هەموو کەس زێتر پاڵنەرەکان و وڕوژێنەرەکان و شاراوەکان باشتر یاد دەکاتەوە.*

خودگەرایی/دەقگەرایی

بیۆگرافیا گێڕانەوەی ژیانێکی دیاریکراوە، مەعریفەیەك لەبارەی ماهیەت و مانا و ئەو ئەرزشانە پێشکێش دەکات، کە دەقی پێ دیاری دەکرێ. بەو مانایەش دەقی بیۆگرافیا پێکهاتەیەکی مەعریفییە لە بەرجەستەکردنی لێوردبوونەوەی ژیانی کەسییەوە لەدایك دەبێ.

کەواتە بیۆگرافیا خۆ نووسینەوەیە، بەو وەسفەی کە دەقە، یان نووسینەوەی کۆی چالاکییەکانی خودی کەسێکە بەو وەسفەی کە دەقە. بێگومان پەسنی لەو جۆرەش لە ئەدەب نزیك دەبێتەوە، ئەگەرچی خود بە تەواوی خۆی پەسن ناکات، یان ناگێڕێتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەو چالاکییە و نەخشە و نووسین و پانتاییەی کە دەکەوێتە نێوان وەسف و گێڕانەوە دەشێ بە دەقگەرایی ناو ببرێت. لەکۆی ئەو قسانەدا دەمەوێت خۆم بەو تێزە بسپێرم کە پرۆسەی بەرهەمهێنانی بیۆگرافیا

پرۆسەیەکی دەقگەرایییە.

دەشێ پرسیاری سەرەکی بیۆگرافیا لەنێو ئەدەب ئەوەبێ کە ئەگەر بیۆگرافیا بە ماڵێك بۆ حەسانەوە دابنێین، بەو مانایەی کە ماڵ دۆنیایی لەخۆدا هەڵگرتووە، ئەوە بیۆگرافیا وەك درکاندن و گێڕانەوەی نێو ئەو ماڵە، تێگەیشتنمان رووبەڕووی ماڵ دووچاری لەق بوون دەکات. کەواتە تەرجەمەکردنی بیۆگرافیا وەك دەق و بەرجەستەکردنی وەك فەزایەکی جیاواز، تێگەیشتنێکی ساختەکارانەمان لەبارەی دۆنیاییەوە بۆ دەنووسێتەوە. لەسەر ئەو بنەمایە دەتوانیین بڵێین (بیۆگرافیا) بۆ فەزایە، بەڵام (دەقگەرایی) بیۆگرافی تێبۆسە.*

بیۆگرافیا نە شوێنە نە بابەتێکە بۆ توێژینەوە، بەڵکو لە خاڵی یەکتربڕینی هەردووکیاندا دێتەوە یەك. تێبۆس فەزای گوتارە بەو خەسڵەتانە دەناسرێتەوە کە لە جوگرافیاوە وەری دەگرێت و لە رەوانبێژی بەدەستی دەهێنێ، بەڵام وێڕای ئەوەش پانتاییەکی تایبەت بەخۆی دەکاتە شوێنی کارکردن، چونکە فەزای گوتار لە هەمان کاتدا فەزای دیارکردنی دەق و کرانەوەیە بەسەر دەقەکانی دیکەدا.*

کەواتە لەلایەك دوور کەوتنەوەی بیۆگرافیا لە شوێن و تەماشاکردنی فەزا وەك جیاوازی، راستەوخۆ پەیوەندی بە ژیانی کەسەکانەوە هەیە. چونکە سنووری بیۆگرافی ئەو شوێنە گونجاوەیە کە دانەر وەك تاك تێیدا دەمێنێتەوە و دەسەڵاتی خۆی لە رێگای بەکارهێنانی راناوی “من”ەوە پراکتیزە دەکات. گێڕانەوەش لە رێگای قسەکەر و دابڕانی “من”ی دەق، لە “من”ی دانەر تەعبیر لە راشکاوی دەکات. لەلایەکی دیکە بیۆگرافیا وەك شێوازی چالاکیەکی زەمەنی دەقێکە بەوە پەسن دەکرێ، کە دەکەوێتە نێو شەپۆلی ژیانەوە. بێگومان گێڕەرەوە دەتوانێ رووداوێك بە زانیاری پێشتر پڕ بکاتەوە، بە مەرجێك نەکەوێتە ژێر چاودێریکردن، یان نهێنییەك، یان بابەتێکی سەرەکی کە چاوەڕێی دەرکەوتن و ناسینی دەکرێ. نووسەری بیۆگرافیا وەك “مۆنتانی” و “رۆسۆ” دەڵێن: هەموو شتێك دەڵێ، لەپێناو ئەوەی دەیەوێ، بۆ ئەوەی بە هۆی رابردوو، داهاتوو بچنێ.* کەواتە بیۆگرافیا بە شێوەیەکی تایبەت زەمانییە.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کات لە بیۆگرافیادا هەموو شتێ نییە، وەك چۆن شوێنگەراییەکی جیاواز دادەمەزرێنێ. بە مانایەکی دیکە وەك (ج.هیو. سلفرمان) دەڵێ: بیۆگرافیا لەخاڵی لێکدابڕانی زەمانی رووت و مەکانی رووتدایە. زەمانی رووت ژیانی تایبەتی نووسەری بیۆگرافیایە، بەڵام مەکانی رووت وەسفکردنی کۆمەڵێك فەزایە کە ژیان تیایاندا شێوەیەك لە شێوەکان وەردەگرێ. کەواتە ئەوەی بیۆگرافیا جیا دەکاتەوە تێکەڵکردنی زەمان و مەکانە.*

حەقیقەت/خەیاڵ

راستە گێڕانەوە ئامرازێکە پێچەوانەی رەگەزی وەسفکردن، گوتارێکە پشت بە چیرۆك و گێڕانەوەی ئەدەبی دەبەستێ، بەڵام سنووری گێڕانەوە وەك چۆن بەسەر پەخشاندا کراوەیە، بەسەر شیعریشدا کراوەیە، کەواتە پرۆسەی گێڕانەوە لە نێوان هەموو کارە ئەدەبی و هونەرییەکاندا هاوبەشە. بۆ نموونە شیعر هەمووی وەسف نییە، هەتا لەگەڵ گێڕانەوە پێچەوانە بکەوێتەوە، بەڵکو بەشێك لە گێڕانەوەی تێدایە کە نابێ پشتگوێی بخەین و نکۆڵی لێبکەین، پەخشانیش هەمووی گێڕانەوە نییە، هەتا پێچەوانەی پەسن بکەوێتەوە. لێرەوە حەقیقەت و خەیاڵ، یان پرسی گەیاندن/جیبەجێکردن، بۆیاردان/ئاماژەکردن، شیکردنەوە/وێناکردن… هتد و کۆی پرسەکانی زانست و ئەدەب بەرجەستە دەبن، بەڵام دەمەوێت بڵێم ئەگەر زانست بیەوێ خەیاڵنەکردن بێ، هەوڵ بۆ بەدەستهێنانی پێوانە بدات، پاراستنی شوێن بۆ لە پانتایی کەشفکردندا، ئەوە ئەدەب وەك (ج.هیو. سلفرمان) دەڵێ: خۆی وەك گوتارێك لە درۆ پێشکێش دەکات. یەکەمیان مەعریفەیەکی پێوانەیی بۆخۆی دەخاتەوە، بەڵام دووەمیان مەعریفەیەك بەرهەم دەهێنێ کە زمانی قسەکردنی تایبەت بە خۆی هەیە. لە نێوان شیعر و گێڕانەوە، خەیاڵکردن و خەیاڵنەکردن بیۆگرافیا دەکەوێتە دوورترین هەوار… بەو مانایەی کە لە سنووری خەیاڵنەکردندا خەیاڵ دەنێتەوە، لە سنووری خەیاڵکردنیشدا بانگەشەی دەقگەرایی بیۆگرافیای خەیاڵنەکراو دەکات. بەمانایەکی دیکە لەبەر ئەوەی دەقی بیۆگرافی بە راناوی کەسی یەکەمی تاکەوە بەندە و ئەو راناوەش دەچێتە نێو بیرکردنەوە و بیرکردنەوەش توانای خەیاڵکردن دەکاتەوە بۆیە دەشێ بڵێین بیۆگرافیا گێڕانەوەیەکە ناتوانرێت بەدواداچوونی زانستی بۆ بەئەنجام بگەیەنین، بۆ نموونە لە بیۆگرافیادا قسەکردن لەبارەی سرووشت، جوگرافیا یان کشتوکاڵ…. ناتوانێ توێژەرێکی کشتوکاڵی رازی بکات. بەڵام دەشێ یارمەتی خوێنەر بدا، بۆ ئەوەی لە خەسڵەتەکانی دیکەی نووسەر تێبگات لە شارەزاییەکان و قەناعەتەکان و مەعریفەکانی…

گێڕانەوە بە راناوی “من” راشکاوییە، لەوێوە کە دەیەوێ وەڵامی هەندێ پرس بداتەوە، وەك چۆن لەزۆر کاتتدا گەیاندنی حەقیقەت و بۆیاردان لەخۆ دەگرێ، لەڕووی زانستییەوە ئەو جۆرە گێڕانەوەیە بەرەو گوتارێکی تایبەتمان دەکاتەوە، بەڵام لەڕووی ئەدەبی و فەلسەفییەوە زاڵبوونی “من” دەگەیەنێت. بۆیە کاتێك دەقی بیۆگرافی دەخەینە چوارچێوەیەکی دیاریکراو دەبینین نە دەکەوێتە دووتوێی خەیاڵکردن نە بەخەیاڵنەکردنەوە دەلکێ، ئەوەش وامان لێدەکات بڵێین دەقی بیۆگرافی دەکەوێتە نێوان ئەدەب و فەلسەفەوە… بەو مانایەش

دەقی بیۆگرافی هەر تەنها پەسنی رابردوو و داهاتووی دوور ناکات، بەڵکو داهاتووی نزیکیش دەگرێتەوە. کەواتە بیۆگرافیا بۆ خۆی خوازەیە، واتە دەقێکە بەگشتی خوازە پێکدەهێنێ، ئەوەش ئەوە دەگەیەنێت بیۆگرافیا نموونەی ژیانێکی دیاریکراو نییە، چونکە کاتێك دەبێتە خوازە بۆ ژیانێکی دیاریکراو ئەوە ئەو ژیانە ناگەیەنێت، بەڵکو کۆپێیەکی دیکەی ژیانی ناوبراو پێشکێش دەکات.

“ئەوەیە مرۆڤ ”

لە نێوان توانا و تێگەیشتن

لە “سفری تەکوین 3: 22” دەگوترێ: ئەوەیە مرۆڤ هەر وەك یەکێك لە ئێمە شەڕ و خێر ناس دەکات. دەستەواژەی “ئەوەیە مرۆڤ” ئاماژەیە بۆ مەسیح و مەسیحییەکان دەڵێن خوا لەو دەستەواژەیەدا مەلائیکەتەکان دەدوێنێ و دەڵێ ئەو مرۆڤە لە کتێبی خێر و شەڕدا بەشداری لەگەڵ ئێمەدا هەیە. بەڵام فەیلەسوفی پۆست مۆدێرنە “فریدریك نیتشە” دەیەوێ لە رێگای دووبارەکردنەوەی دەستەواژەی “ئەوەیە مرۆڤ” تواناکانی خۆی نیشان بدات.

لە کۆی ئەو نووسینەدا هەوڵمدا بڵێم بیۆگرافیا ژیانی کەسێکە، نووسراوەتەوە. یان پرۆسەی بەرهەمهێنانی بیۆگرافیا ئەو نووسراوە دەگرێتەوە، کە کەسێك ژیانی تایبەتی خۆی دەنووسێتەوە. بەڵام کتێبی “ئەوەیە مرۆڤ”ی نیتشە، ئەگەرچی لە چواردە بەش پێکهاتووە و لە رێگای بەکارهێنانی راناوی “من” لەکۆی ئەو کتێبە بەتایبەتی لە بەشەکانی: بۆچی من ئەوەندە دانام، بۆچی هێندە من زیرەکم چ شتێك وام لێدەکات کتێبی باش بنووسم… تەنها دەیەوێت ماهیەتی خۆی نیشان بدات، کەمتر ئاماژە بە ژیانی تایبەتی خۆی دەکات. بۆ نموونە لە بەشی دووەم بۆچی من ئەوەندە زیرەکم دەڵێ: لە تەمەنێکی زۆر زوودا کە هێشتا حەوت ساڵان بووم تێگەیشتم کە هیچ قسەیەکی مرۆڤانە نییە بتوانێت بێتە ناوەوەم، باشە کەسێك بینی من بەهۆی ئەوەوە میزاجم خراپ بێت؟ تا ئێستا بەرانبەر بە خەڵك لوتفم هەیە، بگرە رێزی خەڵکی زۆر سادەو ساکاریش دەگرم، ئەوەش بەهیچ جۆرێك پێشاندانی گەورەیی و فیز نییە، کاتێك رقم لە کەسێك دەبێتەوە هەر یەکسەر هەست دەکات کە رقم لێیەتی، هەر ئەوەندە بەسە من بۆمە شوێنێك بۆ ئەوەی هەموو ئەو خەڵکانەی خوێنیان بۆگەن و گەندەڵە بێزار و تووڕە بن.* ئەگەرچی هەموو ئەو بەخۆداهەڵدانە دەچێتە میانی پەسن و گێڕانەوە، بەڵام گێڕانەوەیەکی زنجیرەئامێزی زەمەنی نییە، بەقەد ئەوەی بڕوای خودی نیتشەیە لەبارەی خۆیەوە، بەشێکی زۆری ئەو بڕوایەش بەتایبەتی لە بەرانبەر “فاکنەر”ی مۆسیقی زۆر کەسییە و

راستەوخۆ به پەیوەندی نێوانیانەوه بەنده. نیتشه لەو کتێبەدا له بری ژیانی تایبەتی جگه لەو بەشانەی له سەرەوه ناوم بردن له هەموو بەشەکانی دیکەدا تەنها دەیەوێت ناسنامەی فەلسەفی و ڕۆشنبیریی خۆی به هۆی ناوهێنانی کتێبەکانییەوه به ئەویدیکەی خوێنەر بگەیەنێت.

کەواته نیتشه له ڕێگای راناوی "من" دەق دەخاته روو، بۆیه لەو بیۆگرافیایەدا جگه له دەقی ژیانی نیتشه: باوکم له تەمەنی (36) ساڵی کۆچی دوایی کرد…ل19. من ئەڵمانییەکی دژ به سیاسەتم……ل20. دایکم بێگومان یەکێکه لەوانەی زۆر ئەڵمانییه..ل21. من له ڕێکەوتی (15)ی ئۆکتۆبەری 1844 له دایکبووومە… هیچ پەسنێکی دیکەمان بەرچاو ناکەوێت. کەچی (سارتەر) له کتێبی (وشەکان) وردەکاری ژیانی دوانزه ساڵەی خۆی له زنجیرەیەکی زەمەنیدا تۆمار دەکات. بەڵام نیتشه زۆتر ئاماژه به بەرهەمه فەلسەفییەکانی دیکەی خۆی دەکات و لەو ڕێگایەوه خۆشی له شوێنگەی خۆی بەدەست دەهێنێ. به مانایەکی دیکه نیتشه له بری ئەوەی خۆی وەك شوێنی پرسیار بەرز بکاتەوه، بەرهەمەکانی وا نیشان دەدات، لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانین بڵێین ئەو پەیوەندییه نووسراوەیه شوێنی دەقی بیۆگرافیا نییه.

بەکورتی نیتشه لەو کتێبەدا روو له رابردوو دەکات، وەك چۆن پەی به داهاتووش دەبات، له هەردوو باریشدا ژیانی دەقی پێشوو لەلایەك و دەقی سەرەکی لەلایەکی دیکه بەرجەسته دەکاتەوه، بەو مانایه دەشێ ئەو بیۆگرافیایه وەك ساتەوەختێك له ئێستا تەماشا بکەین، که دەکەوێته نێوان رابردوو و داهاتوو. دواجار دەتوانم بڵێم ئەو کتێبه دەشێ وەك داڕژانی شیعریی و کۆمەڵێك پێشنگی ئیستێتیکی سەیری بکەین، واته بەشێکی زۆری جوانی ئەو کتێبه راستەوخۆ به پێشنگ و داڕژانه نەستییەکانی نیتشەوه بەنده، وەك چۆن بەشێکی دیکەی به کۆی ئەو دید و زانیاری و سەرنجانەوه دەلکێ، که لەبارەی بەرهەمه فەلسەفییەکانییەوه دەیخاته روو. نابێ لەبیریشمان بچێ که وەرگێڕی کوردی (ڕێبین رەسوڵ ئیسماعیل) به زمانێکی نزیك له دەقی نیتشەیی توانیویەتی ئەو داڕژان و پێشنگانه بۆ زمانی کوردی بگوازێتەوه.

سەرچاوه و پەراوێزەکان:

1- هەڵلکاری گێڕانەوەی خودگەرایی، یان بەشێك له ژیانی تاك به قەڵەمی خۆی، به (ژیاننامه- السیره) ناو بەرین و (سەربردە- السیره الذاتیه) به ژیاننامه گرێ بدەین و (یادەوەری- مذکرات) له سەربردە نزیك بکەینەوه و (یاداشتی کەسی- مذکرات الشخصیه) بخەینه خانەکانی یادەوەری و (یاداشتی ڕۆژانه- الیومیات) له یاداشتی کەسی

هەڵگرینەوە.
2- وشەی سەرهات مانای رووداو دەدات، وەك لە لاپەڕەی 444 هەنبانە بۆرینەی مامۆستا هەژار هاتووە.
3- د. لگیف زیتونی، معجم مصگلحات نقد الروایە، دار النهار للنشر، بیروت- لبنان، گ1 2002، ص 13-14.
4- هابرماس پێیوایە پۆستمۆدێرنە درێژکراوەی مۆدێرنەیە.
5- فریدریك نیچە، ئەوەیە مر□ق، وەرگێڕانی: رێبین رەسوڵ ئیسماعیل، وەزارەتی رۆشنبیریی، بەرێوەبەرایەتی خانەی وەرگێڕان، چاپخانەی کارۆ، چ1، 2009.
6 – بەشێك لە رەخنەگران فیۆگرافیا و شیعر بەشیاو نازانن، بەڵام هەندێك دەڵێن ئەدەبی فیۆگرافی لە گواستنەوەی ئەزموونی ژیانی تاك پشت بە حەقیقەت و راستگۆیی دەبەستێ، بەڵام شیعر بەپێچەوانەوە ئەگەر گواستنەوەی درۆ نەبێ، ئەوە پشت بە وێناکردن و خەیاڵ و زیادەرۆیی و راستگۆیی هونەریی دەبەستێ. کەسانێکی دیکەی سێیەم تێکەڵکردنی رەگ و ریشەیی فیۆگرافیا و شیعر بە لایانەوە ئاساییە.
7 – أوجە السیرە، اندریە موروا، ترجمە: ناجی الحدیپی، وزارە الپقافە و الاعلام_بغداد، گ1 1987، ص.109
8- تۆبۆس- Tobos: وشەیەکی گریکییە بە مانای شوێن دێت، بەڵام لە ئەدەب بە بابەت، یان فیکرەی بنەڕەتی سەیر دەکرێت.
9- بڕوانە: ج.هیو. سلفرمان، نصیات، ترجمە، حسن ناقم، علی حاکم صالـح، المرکـز الپقـافی العربـی، دار البیچـاو-المغرب، گ1 2002، ص.141
10- ه. س. پ. ل146_147.
11 – ه. س. پ. ل.147
12 – ئەوەیە مرۆ، ه.س.پ. ل88.

جەمال خەزنەدارو خەرمانێکی تر ... ئیسماعیل تەنیا

جەمال خەزنەدار، یەکێکە لەم کەسانەی کە بە عەشقەوە، خەریکی کاری ڕۆژنامەگەریی کوردییە. جاران، لە بەشێک لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی بەغدا، وەک سکرتێری نووسین یان نووسەر، دەست بەکار بووە.ئەوەی کە

بەلای منەوە گرنگ بێت و سەرنجی ڕاکێشابم؛ کاری (کۆکردنەوە،دووبارە چاپکردنەوە، لێکۆڵینەوەو لەسەر نووسین،ساغکردنەوەو بەدواداچوون)ە لای ناوهاتی… لە هەمووشیان گرنگ و بەرچاوتر؛ کۆکردنەوەو پۆلین و ئەرشیف کردنی ئەو هەموو گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوە کوردییانەن کە ناوبراو زۆرتر لە نیوەی تەمەنی خۆی پێی بەخشیون.لەسایەی ئەم هەوڵانەشیدا، بۆتە خاوەنی ئەرشیفێکی دەوڵەمەندو دەگمەن، کە لەڕۆژی ئەمڕۆماندا، بەسامانێکی نەتەوەیی گران بەها، حسێبی بۆ دەکرێت. ئەوەندەی من لێ نزیکەوە ناوبراو بناسم، لەپای ئەم تەمەنەیشییەوە، هێشتان بەگوڕترو عاشقانە تر، نموونەی گەنجێکی (٢٠-٢٥) ساڵی لە تێکۆشان و نەسرەوتندایە. خۆشەویستی بۆ ئەم کارەی، وایکردووە کە لەسەرف کردنی پارە نەسڵەمێتەوە…هەر لەبەر ئەم خۆشەویستییەشی، زۆر جاران کۆنە گۆڤارو ڕۆژنامان دووبارە کۆپی دەکاتەوە لەکاتێکدا لە ئەرشیفەکەی خۆیدا ژمارەی ئۆرگینالی هەیە. خانوویەکی گەورەی خۆی لەشاری هەولێر، لە قەبەر ئەرشیفخانەکەی کردووە، کە تاکە ژوورێکی بەتاڵی تێدا نابینیتەوە. ئەو لەبری بەکرێدان و خەمی گیرفان پڕکردن؛ لەخەمی دابینکردنی شوێنێکی شیاوو گونجاودا بووە بۆ پاراستنی دیکۆمێنتە کۆکراوەکانی. سەرەڕای خەریک بوون بە پڕۆژە گەورەکەی؛(ئینیسکلۆپیدیای ڕۆژنامەگەریی کوردی)، کە تاوەکو ئێستاکە تەنها بەرگی یەکەم (پیتی ئەلف)ی لە بڵاوکردۆتەوەو بەرگی دووەمیشی لەژێر چاپدایە، لەپاڵ ئەم کارە تاقەت پروکێنەشدا، ناوە ناوەش لە مەڵبەندە کوردییەکانی ئەوروپا کۆڕ دەبەستێت، یان وتارو لێکۆڵینەوە لەسەر ڕۆژنامەگەریی کوردی، بڵاودەکاتەوە.

تازەترین کاری چاپکراوی ئەو،کتێبێکە بەناوی؛(لەبابەت مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە)یە. ئەم کتێبە؛ بریتییە لە سێزدە بابەت و لێکۆڵینەوەو ساغکردنەوە، کە پێشتر بەشێکیانی لەگۆڤارو ڕۆژنامەکاندا یان کۆڕو سیمینار، بڵاوکردۆتەوە، یان پێشکەشی کردوون. (٢٥٥) لاپەڕەی قەوارە گەورەیە. لەسەر حسێبی خۆی چاپی کردووە. لەم ڕۆژگارە کەسادو بێ هەڵمەنییەی بازاڕی (کتێب،گۆڤار،ڕۆژنامە)ی کوردیدا، ئەو هاتووە چەندین گۆڤارو ڕۆژنامە و تەمای ساغکردۆتەوە- هەڵبەت بەبەریش نین لە کەم و کورتی- و بە نەوەی تازە هەڵچووی دوای ڕاپەڕینی ئاشنا کردوون. ئەو پاش سەرئێشەو ماندوو بوون وهەڵگەرو وەرگێڕ کردنی ئەم کۆنە بڵاوکراوانە، مێژووی بەکارهێنانی وشەی گۆڤار(کۆوار)و ڕۆژنامەمان لەمێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا، بۆ ساغ دەکاتەوە. بەهەناسێکی ساردەوە، دووبارە خەمەکانی (حوسێن حوزنی موکریانی و ئیبراهیم ئەحمەد)مان بۆ دەگێڕێتەوە. لە خوێندنەوەو ورد بوونەوەی خەمەکانی ئەواندا دەگەینە ئەو قەناعەتە؛

کە تا ئێستاکەش بزووتنەوەی ڕۆژنامەگەریی کوردی کەسادەو (کاڵا بەقەد باڵا)، نییە.
حوزنی، هەشتاو یەک ساڵ لەمەوبەر، لەسەروبەندی دەرکردنی یەکەم ژمارەی گۆڤاری (ڕووناکی) لە (٢٤/١٠/١٩٣٥)دا، باسی ئەو گیروگرفتانە دەکات کە ویستوویانە وەک ئاستەنگ بیخەنە پێش کاروانەکەی. هەر کەسەک ئەو چیرۆکە واقیعییەی حوزنی بخوێنێتەوە، لەوە تێدەگات کە جیلی یەکەمی کاروانی ڕۆژنامەگەریی کوردی بە چ مشەقەتییەک کاروانەکەیان بەسەلامەتی بەڕێکردووە.
(ئیبراهیم ئەحمەد)یش لەسەربردەی دەرکردنی گۆڤاری (گەلاوێژ) لە کانوونی یەکەمی (١٩٣٩)دا، لە حوزنی باشتری نەهاتەتە ڕێگا.ئەو دەکانەی لە پێی حوزنی ڕاچوونە، بە پێی (ئیبراهیم ئەحمەد)یش چەقیون.
هەقە نەوەی تازە، بەتایبەتیش ڕۆژنامەنووسان و خوێندکارانی بەشی ڕاگەیاندن، ئەم دوو سەربردە پڕ لە ناسۆرە بخوێننەوە، ئەوجا بە هزرێکی ساردەوە، لە چوارچێوەی زەمەنی خۆیاندا، لە باڵای بەرزی ئەم کۆڵەگانە ڕابمێنن و بە ویژدانەوە، هەڵیانسەنگێنن.
جەمال خەزنەدار، عەشق و خەمخەری ڕۆژنامەگەریی کوردی و بەهەند هەڵگرتنیانی،لەم کۆڵەگانەوە خواستووە. بەڵێ؛ سەرەڕای گرفتەکانی ژیانی ڕۆژانەو ئەندامەکانی جەستە، بەردەوامە لە هەوڵەکانی.
بابەتێکی تری ئەو کتێبەکەی ناوبراو؛(ڕۆژنامەی ئازادی١٩٤٥-١٩٦٠ و گۆڤاری شەفەق ١٩٥٨-١٩٦٣)یە. هەرچەندە تا ئێستاکەشی لەگەڵدا بێت، زۆر پسپۆڕی بواری لێکۆڵینەوە لە مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا، وای بۆ دەچن کە یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی ئازادی (زوبانی حزبی شیوعی عێراق-لقی کورد)، لەساڵی (١٩٤٥)دا،دەرچووە. تا ئێستاشی لەگەڵدا بێت، حزبی شیوعی کوردستان، لەژێر تایتڵی ڕۆژنامەکەیان(ڕێگای کوردستان)دا دەنووسن؛ یەکەمین ژمارەی بە ناوی (ئازادی)یەوە لە نیسانی (١٩٤٤)دا، دەرچووە.
جەمال خەزنەدار،لەبەر بەردەست نەبوونی ئەو ژمارانەی کە (گوایا لەساڵی ١٩٤٤)دا دەرچووینەو تا ئێستاکەش هەر گومانن، هاتووە بە دوو بەڵگەوە ئەوە دەسەلمێنێت کە ژمارە(١)ی ئازادی بەنهێنی لەساڵی (١٩٤٥)دا، دەرچووە نەک لە ساڵی (١٩٤٤)دا.
لەم ڕانانە سەرپێیەدا، هەندێک سەرنج و پرسیارم لا دروست بوون، حەز دەکەم لێرەدا بیانخەمەڕوو؛-
(١) لەلاپەڕە (١٢٦)دا، باسی گۆڤاری (ڕووناکی) ساڵی (١٩٣٥)ی حوزنی موکریانی دەکات.دڵنیام نووسەر هەر یازدە ژمارەکەی- ئەگەر نەشی بێت – ئەوا،بینیویەتی.مادام بابەتەکەی ناوبراو لێکۆڵینەوەیە دەکرا زۆر فراوانتر لەسەر گۆڤارەکە بینووسیبایە.ناوەرۆکی بابەتەکانی دەستنیشان بکردایە،وەک؛ ڕووناکی زیاتر بایەخی بە

بڵـــاوکردنەوەی چ بـــابەتێک داوە(شیعـــر، چیـــرۆک، بـــابەتی مێژوویـــــــــی، هەواڵ، لێکۆڵینەوە،....)؟.لێکۆڵینەوەکە (٢٩) لاپەڕەی گـرتۆتەوە،لەم (٢٩) لاپەڕەیە تەنهـا بە پێـنج لاپەڕەو نیـو تەواوی لایەنەکانی ڕووناکی خراوەتەڕوو، بیستو دوو لاپەڕەو نیوەکەی تر تەنها بە دووبارە بڵاوکردنەوەی سەربردەکەی (حوزنی موکریانی)یە، کە باسی لەم گرفتانە کردووە،کە هاتوونەتە ڕێگای مۆڵەت وەرگرتن و بڵاوکردنەوەی ڕووناکی. ئەم کورتە نووسینەی نووسەر کە بە باڵای (ڕووناکـــی)دا بڕیـــوە،دەکرا لە شـــوێنەکی وەک ڕابەر یـــان بیبلۆگرافیا،ئاماژەیان پێ بدات نەک لە لێکۆڵینەوەدا.

(٢) لە لاپەڕە (١٥٣)و بابەتی؛ گۆڤاری گەلاوێژ (١٩٣٩-١٩٤٩) ئاوێنەی پێشەنگـی ڕۆژنـامەگەریی ئەدەبـی و ڕۆشـنبیریی وسیاسـی کوردسـتانی باشوورە!!. نووسەر دیسان بەهەمان شێوەی (ڕووناکی)، زۆر بەکورتی باسی (گەلاوێژ)ی کردووە.هەمووومان دەزانین کە گەلاوێژ لەسەردەمی خۆیدا،چ ڕۆڵێکی کارای هەبووە لە تازەکردنەوەی زمانی کوردی و ڕێنووس و گرنگیدان بە چمکەکـانی ئەدەب.دەکـرا نـاوبراو، زۆتـرو گرانتر هەڵوەستەی لەسەر ئەم گۆڤارە بکردابووایە،هەر بەم کورتە زانیارییە بیبلۆگرافیا ئامەزە دەی ئاوی نەخواردابووایەوە.دەکرا؛ ناوی ئەم نووسەرانەمان بە دەست نیشان بکات کە لە (گەلاوێژ)دا نووسیویانە،هەر هیچ نەبێت نووسەرە بەردەوامەکانی.دەکرا وەڵامێکی بەم تەوەرانە پێبووایە؛-

– ڕۆڵی گەلاوێژ لەتازەکردنەوەی زمان و فەرهەنگی کوردی و بژارکردنی لە وشەی بێگانە.
– گەلاوێژو بایەخدان بە چیرۆکی بێگانە.
– گەلاوێژو ڕەخنەی کوردی.
– ئەدەبی منداڵان لە گۆڤاری گەلاوێژدا......تاد.

مادام بابەتەکەی نووسەر لێکۆڵینەوەیە،دەکرا سیماکانی لێکۆڵینەوەی تێـدا بەدی بکـرایە.ئەم بـابەتەش (٢٨) لاپەڕەی کتێبەکەی دەقەبەر کـــراوە.گەر (٢٥) لاپەڕەی ســـەربردەی دەرکردنـــی گەلاوێـــژ لەلایەن (ئیـبراهیم ئەحمەد)ەوە لێـــدەربکەین،ئەوا تەنهـا ســـێ لاپەڕە دەمێنێتەوە،کە ناوبراو نووسیویەتی. زانیارییەکانی ئەم سێ لاپەڕەش زانیاری بیبلۆگرافیا ئامێزن نەک لێکۆڵینەوە.

(٣) لەبابەتی گۆڤاری (نیشتیمان)ی ساڵی (١٩٤٣-١٩٤٤)ی ڕۆژهەڵاتی کوردسـتان و سـەردەمی کۆمـار،لەدوا دێری لاپەڕە (١٨٨)دا، جەمـال دەنووسـێت؛(هەر لەم بـارەیەوە غەنـی بلووریـان، بە پێچەوانەوە لە نـامەیەک لە بەرواری ئـاپریلی سـاڵی ١٩٩٥دا بە عەلــی عەسـکەری دەنووسێت....). نازانین نووسەر زانیارییەکانی بەهەڵە گواستۆتەوە، یان (غەنی بلووریان)،هەڵەی کردووە؟! چونکە ئاشکراو ڕوونە کە لە

ئاپریلی ساڵی (١٩٩٥)دا،عەلی عەسکەری لە ژیاندا نەماوە، بگرە (١٧) ساڵیش بەسەر شەهید بوونیدا تێپەڕیوە.

(٤) لە لاپەڕە (٢٥٠)و با بەتی؛ (گ□قاری ڕۆژ، مەهاباد،١٩٦٦، گ□قارێکی بێدەنگ ل□ مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا). جەمال تەنها بە سێ لاپەڕە باسی ئەم گ□قارە بێدەنگەی کردووە.لەم سێ لاپەڕەشدا،شتێکی ئەوتۆی لەسەر (ڕۆژ) نەنووسیوە.مادام ئەم گ□قارە بێدەنگەو کەس لەسەری نەنووسیوە، ئەمیش ژمارە دووی ئۆرگیناڵی لەبەردەستدا بووە، دەکرا هەر هیچ نەبوایە، باسی بابەتەکان، ئاڕاستەی سیاسی گ□قارەکەی، ڕوون بکرادابوایە.

لەم ڕانان و نمایشکردن و خستنەڕووی ئەم سەرنجانەوە، لە دوا جاردا- کە هیوادارم دواجار نەبێت-، دەستخۆشی لە خاوەنی پرۆژەی (ئینسکلۆپیدیای ڕۆژنامەگەریی کوردی) دەکەم، لەگەڵ هیوا خواستن بۆ تەندروستییەکی بەردەوام وتەمەن درێژی. روی ئەوەشی لێدەنێم کە پەلەش بکات لە نووسینەوەی یاداشتەکانی،چونکە بە گوێرەی ئەم یادەوەریانەی کە من □□زانە لێی دەبیستم،دڵنیام خرار(خەروار)ێکی مشت لە ڕووداو و بیرەوەری گران بەهای لە زەین تۆمارکراوی لایە، کە پێم وایە حەیف و مخابنە هەر لای خۆی بیانهێڵێتەو□ و نەیانخات□وو.

هان□ق□ر

قەلە ڕەش ... پشکۆ ناکام

......چارلی چاپلن/ی مەزن ئەڵێت : دوژمنی گەورەی من ' کات ' ە ، خواست و بەرنامەی زۆرم هەیە بۆ ئینسانیەت ، نازانم کات ڕێگە بە هێنانە دی چەنیان ئەیات ..

ئەمە ووتەی کەسێکی خەمخۆری خەڵکی غەیری خۆیەتی، ئەو لە خەم و هەست کردن بە ئازارەکانی کەسانی ترەوە ئەو پەندەی ووتوە، کە ئەمەش ڕێک پێچەوانەی هرڵوێست و بۆچونی دەسەڵاتدارانی ڕژێمەکەی هەرێمی کوردستانە، فەرمانڕەوا تێر و تەسەلەکانی بنەماڵە و حاشیە و کەس و لایەنە پاشکۆکانی لەو هەموو قەیران و تەنگ و چەڵەمانەی هەرێمی تیا غەرق بوە، مێش میوانیان نیە و لەسەر ڕۆتینی □□زانەی خۆیان بەردەوامن وەک ئەوەی هیچ لە ئارایا نەبێ ، کاتێک گرفت و خەلەل چواردەوری کەسێک ئەگرن ،مێشک بەو گرفتانەوە مەشغوڵ ئەبێ و ڕێ بە

بیرکردنەوەی لاوەکی نایات و تەرکیزی لەسەر دەزینەوەی چارەسەرەکان
و دوانی تر ئەبێت ، بەڵام سەرەڕای ئەو هەموو گرفتانە، کەسێک لە
بای باڵی خۆی نەکەوێ و هەر خۆریکی بەزم و هیوایەتەکانی خۆی بێت،
دیارە ئەو کەسە ناکەسە نەخۆشە و لە شوێنی شایستەی خۆی نیە و
هەرچی سیفاتی هاووڵاتی و ئینسانیەت بوونە لە مێزەبیا نیە ، ئەگەر
بە ئیشی نەبێت چۆن لەو بارە ناهەموارەی هەرێمی تیایە سەرۆکی
بەناو حکومەتی هەرێم مەشغوڵەی دەعوەت کردنی (پاڵەوانەکی فلیمی
سەکسی ئەمریکی) ئەبە و لەسەر حسابی ئەو بودجەیەی قوەی کردوە
بەسەری ئەو عالەمەیا بە تەیارەی تایبەتی شەوەک یەت و ‘ضیف شرف ‘
ی هەولێر ئەبێت !!(لەوانەیشە ئەو دەعوەتە پەیوەندی بە ڕاگەیاندنی
دەوڵەتە کووردییەکەوە هەبێت – بەشی سینەمای بە جلەکان..)
ئەمە مانای ئەوەیە ئەو کەسە یەک سانیەش لە فکری خەڵک و
قەیرانەکانی خەڵکا نیە و هێندە بە ئیشە کاتی خۆی بە دەعوەت کردنی
خەڵکی بەزەوق و سەفا لە ئەمریکاوە بەسەر ئەبات ! جا ئیتر
کەمەڵانی خەڵکیش چی بەسەر یەت جار بە جەهەنەم … بەسەر بردنی کات
بەو جۆرە و لەم وەزعەیا خیانەت و تاوانە لە بە خەمی بە
بەرپرسیارەتی بەرامبەر بە میللەت لە کاتی پێویست تەنگانەیا،
،،،،
بە ناشکوریش نەبێت ، حیزبەکانیش هەر خۆریکی تاوتوێ کردنی !
وەزعەکەن و دوان لەرە و دوانی تر لەولا لەبەردەم مایکەکاناچەن
ساڵەکە بەدوای چارەسەرا ئەگەڕێن ،تەنانەت هەیە لە تارانەوە
دەماری ملی ئەئاوسە و داوای چارەسەری ‘ ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە
‘ ئەکات..لەولاشەوە فەرمانڕەوا بە ئیشەکانی ژەمەکەی هەولێر
تەراتێن ئەکەن و خۆریکی کات بەڕێ کردنن بەو جۆرەی خۆیان
ئەیانەوێت نەک بەر پرسیارەتەکەیان چی فەرز ئەکات بە سەریانا،
ئاخر بە ئیشی نەبێت سەرەکی بەناو سەرۆکایەتی هەرێم کەی ئیشی
ئەوەیە ڕایگەیەنێت ‘ بغدادی’ لە موسڵە یانە ، ئەوە ئیشی
کاربەدەستەکی ئیستخباراتی سەر بە هێزی چەکدارە، بەڵام ئەو
داماوەش چی بکات ، ماوەیەکە بە ئیشە تا سەر لە نوێ سەرەکەکەی
(وەک حەمەی بەرید)ئەینەرەتەوە لای حیزبەکان هەر بە دەزینەوەی
چارەسەرەک ! لەو هەموو قەیران و نەبونی و بە داراییەوە حاشیەکانی
بنەماڵە خۆریکی میهرەجانی شاجوانی قەیرانەکانی کوردستانن، کە
هەقە ناویان بنایە’ چارەکە جوانی هەرێم’ سەبارەت بە سیستەمی
چارەکە موچەی فەرمانبەران ، ......
هەر کەسەک لە بیرکردنەوەی میللەتا بوو، دەستەویەخە لە شەڕایە
لەگەڵ کات و چاوی لەوەیە چۆن بەزوویی بیرکردنەوەی ئەبێتە بەرهەم
و کاری ئەو خەڵکەی پێ مەیسەر بکات، بەڵام کەسی دز و جەردە چاوی

هـەر لـە قاسـە و دەستی لـەسـەر گیرفـانـێتی لای ئەو دەقیقە د ۆلار و سەعاتیش قاسەیە ....

ڕەفتار و بیرکردنەوەی فەرمانڕەواکانی ئەمڕۆی ڕژێمەکەی بنەماڵە وەک ئەو پەندە عەرەبیەیە کە ئەڵێت :

و اذا كان دليل القوم غراب…

واتا : کە قەلەڕەش ڕێ نیشاندەری خەڵك بوو ....هتد....

گورگەبۆر … فەرەیدوون سامان

سەرمەستن بە بۆنی خوێن
بەهەڵدانەوەی قەتماغەی برینەکانی مێژوو
برسی بە گۆشت وئێسک و پروسکی کۆرپەی ناو نوێن
هاتن دیسان گورگەبۆر
کەڵبەی ژەهراوی بخەنە سەر دڵی سمۆرە ی دیل و
چناری زیندانیکراوی ئەم نیشتمانە…
شەوی گورگانە و
تینوو بەخوێنی رژاوی شەهیدێک
کە ل□ بەرتریفەی مانگەشەوێک بەجێماوە
ل□ بەر پەنجەرەی کام سەدەی تاوان
سەدەی نکۆڵی و سەربڕین هاتوون
لەکام زۆنگاوی دڕندەیی هەڵتۆقیون
بە زمانی نێزە و شمشێر
بە شێرپەنجەی تەور
بە دینامییتی درۆ و ریاکاری
چامەکەی نالی ، خانی و عوریان
دەخەنە نێو مەنجەنیقی تاوانەکانتان…
سەرمەستن بە بۆنی خوێن
تا لەمانگەشەوی پڕ لەتریفەوە
دەنگێک ه□ بێ
لە پێدەشتی گەرمیانەوە
لەسەر ترۆپکی قەندیلەوە
زایەڵەی نەڕەیەک دێ…
ئێمەین پڵەنگی مەرگ بەزێن

هەورە بارانین تەرمی شەهید دەشۆینەوە
لە سەر گۆنای نەخۆشی مافەکانی مر□ق
جێی چڕنووکی گورگ□ بۆری بیابان سارێژ دەکەین
بەرماڵەکەی خەلیفە دەنێرینەوە
بۆ شوێن پێی پۆستاڵی بکوژان،
کە دەنگی تۆ درەوشانەوەی نیگایەکە
بە ڕۆحی زامداری ئاسمان
ئێی هەورەکان …هەورە سەرکەشەکان
تۆ بۆچی ئاسمانی نیشتمانی ئێمەت لەبیر کردووە
ڕوخساری زێڕینی مانگی پڕی ئێمەت داگیرکردووە
گیانی وەبەردبووی خەو ڕاچڵەکێنە
کە بە بیابانە قات و قڕەکاندا
سەر هەڵدەبڕێ
چۆن شەهید لەسەر بست بە بستی ئەم خاکە راکشاوە…
خۆر لەقەندیلی سەرکەشەوە چاو بۆ ئازادیت دادەگرێ

هەولێر، باشووری کوردستان
٢٥.١٠.٢٠١٦

گرنگییەکانی ئازادی لە پەروەردەکردنی منداڵان… رەزا شوان

ئازادی تەنها وتنی وشەیەکی سەرزارەکی و راگوزاری نییە، ئازادی ئەو هەوا پاک و بێگەردەیە کە هەڵیدەمژین.. ئازادی ئەو هەست و نەستە جوان و پیرۆزەیە، کە هەمیشە لە هۆش و لە ناخی دڵ و دەروونماندایە.. ئازادی بناغەی ژیانە و، مافێکی بنەڕەتی و سەرەکییە لە مافەکانی هەموو کەسێک، لەگەڵیدا لەدایک دەبێ و لەگەڵیدا دەژی.. ئازادی شیرینترین و پێویسترین شتە لە ژیاندا.. ژیان بەبێ

ئازادی زیندانێکی تاریک و تەنگە و، هیچ واتایەکی نییە.. چونکە ژیان و ئازادی یەکن، دوو گیانن لە یەک جەستەدا.. ژیان بەبێ ئازادی لەشێکە بەبێ گیان.

(جان جاک رۆسۆ) دەڵێ: "وازهێنان لە ئازادی.. وازهێنانە لە ژیان.." ئازادی مافێکی سروشتی مر□ق□.. ک□س بۆی نییە ئازادی لە کەسێکی تر زەوت بکات.. ئەگەر بە دروستی ئەم مافەی خۆی بەکاربهێنێت و، دژی ئازادی و مافەکانی هیچ کەسێکی تر نەبێت.

(میخایل نەعیمە) دەڵێ: "ئازادی بەنرخترین شتە.. بۆیە نرخی گرانە"

(نووسەرێکی رۆژئاوایی) ش دەڵێ: "گەر تۆ هەموو شتەکانت لەدەست بدەیت، تەنها ئازادی نەبێت، تۆ هێشتا دەوڵەمەندیت"

(ئەبراهام لینکۆڵن) یش دەڵێ: "کەس حەزی بە پێوەن نییە، گەر لە زێڕیش بێت"

ئازادی چەکێکی دوو دەمە، ئازادی پێویستییەکی بەسوودە، ئەگەر بێت بە راستی و بە دروستی بەکاری بهـێنن.. بەڵام ئەگەر بە هەڵە لە چەمکی ئازادی تێبگەین و، بە خراپی بەکاری بهـێنین..

زیان بە خۆمان و بە کاسانی دەوروبەرمان دەگەیەنین.. بۆ نموونە: تۆ ئازادی کە لە ماڵەکەی خۆتاندا تەلەفزیۆنەکەتان هەڵبکەیت دەنگی بدەیتێ و گوێی لێبگری.. بەڵام ئازاد نیت، کە دەنگی تەلەفزیۆنەکەت زیاد لە پێویست بەرزبکەیت و هاوسێکانت بێزاربکەیت و پێشێلی ئازادییان بکەیت.

بێگومان لە هیچ شوێنێکی جیهاندا، ئازادییەکی رەها نییە.. لە هەموو وڵاتێکدا ئازادی سنووردار و

کۆنترۆڵکراوە، بە پێی دەستوور و یاسا و رێساکانی ئەو وڵاتە و، بە پێی پرانسیپەکانی ئازادی.. چونکە ئازادی بەرەڵایی و ئاژاوەگێڕی و بێسەرەوبەرەیی و پێشێلکردن نییە.. ئازادی بەرپرسێتییە.. بەبێ بەرپرسێتیش ئازادی بوونی نییە.. تۆ تا ئەو کاتە ئازادی کە پێشێلی ئازادی و مافەکانی کەسانی تر نەکەیت.. کەواتە مر□قی ئازاد ئەو کەسەیە کە رێز لە ئازادی خۆی و کەسانی تریش دەگرێت.. ئازاد ئەو کەسەیە کە رێز لە پرانسیپەکانی مر□قایەتی و، لە داب و نەریتە کۆمەڵایەتییەکان و، لە رەوشتە جوانەکان و، لە بەها بەرز و پیرۆزەکان دەگرێت.

ئازادی هۆکارێکی گرنگ و رێگایەکە، بۆ بەستنی پەیوەندی و تێکەڵ بوون لەگەڵ کەسانی تردا.

دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان کە گرنگییەکان و کارتێکردن و کاردانەوەی ئازادییە لە پەروەردەکردن و، لە بنیاتنانی کەسێتی و لە رەفتارەکانی مندڵان دا.

شارەزایانی بواری پەروەردە و دەرووناسی و گەشەکردنی منداڵان جەخت لەسەر پێویستی و گرنگی ئازادی دەربڕینی منداڵان دەکەنەوە. چونکە ئازادی پێویستییەکی زۆر گرنگە و، رۆڵێکی ئەرێنی و کاریگەری هەیە لە گەشەکردنی هۆش و زەین و زیرەکی و توانا و داهێنان و بەهرەکانی منداڵان.

پێویستە منداڵەکانتان سەرکوت و پەراوێز نەکەن و، بەری ئازادییان لێمەگرن، با بە ئەوپەڕی ئازادی و راشکاوییەوە گوزارشت لە ناخی خۆیان بکەن و. ئەوەی لە دەیاندایە دەریبڕن. با بە کامی دڵیان یاری بکەن و راکەن و پێکەنن، با ئازادبن لە هەڵبژاردن دا، بە ئارەزووی دڵی خۆیان رەنگەکانی جلوبەرگەکانیان هەڵبژێرن. با لە گفوگۆ و بڕیارەکانی خێزانیتان بە تایبەتیش لەوانەی کە پەیوەندییان بە خودی منداڵان هەیە، را و بۆچوون و پێشنیارەکانیان فەرامۆش مەکەن، بەڵکو هانیان بدەن کە را و هەڵوێستیان هەبێت. هەموو شتەکیشیان لێمەکەن بە بقێیە، با خۆیان شتەکان تاقیبکەنەوە. تێکیان بدەن و، پێکوەیان بنێنەوە، گەر هەڵەشیان کرد، لێمە و سەرکوەریان مەکەن، تا هەڵە نەکەن راستیش فێرنابن، لە هەڵەکانیان و لە سەرنەکەوتنەکانیان وانە و پەند وەردەگرن. ئێمە و ئێوەش، ئەگەر قۆناخەکانی منداڵیمان بە بیری خۆمان بهێنینەوە، رەنگە بە دەیان هەڵەی بێمەبەستمان کردووبێت بە دەیان شتمان شکاندووبێت و بە دەیانیش شتمان لێکهەڵوەشاندووبێتەوە.

منداڵ مرۆڤێکە و مافی ئازادی هەیە. ئازادیش پێویستییەکی گرنگی پەروەردەی ئەم سەردەمەیە. سەردەمی لێدان و چاوسوورکردنەوە و شەقزلە و گوێڕاکێشان و فەلاقەکردن و دەمگرتنی منداڵان بەسەرچوو. بۆ ئەوەی منداڵان بە دەروون دروستی و تەندورستی پێبگەیەنین و بە شادی و خۆشی مەست و خەنیان بکەین، پێویستە بەپێی قۆناخەکانی تەمەنی منداڵییان ئازادییان هەبێت. ئازادیشیان بە رێنمایی جوان و بە چاودێری شوورەبدرێت. چونکە هەشتا پێویستییان بە ڕێنمایی و بە چاودێری و بە ئاراستەکردنی دروست هەیە. هەشتا پێویستییان بە یارمەتیدانی خێزان و قوتابخانە هەیە.

راستر ئەوەیە کە منداڵەکانتان لە نێوان خۆشەویستی و کارەاستیدابن، نەک کارەاستی و توندوتیژی.

گرنگییەکانی ئازادی دەربڕین بە منداڵان:

١ــ منداڵی ئازاد، کەسێتییەکی سەربەست و ئاسایی و رەفتاردروست و بەهێزی لێدێتە کایەوە، دوور لە شەڕخوازی و توندوتیژی دەبێت، ژیر و ئازا دەبێت، گەشبین و رووخۆش و گوفت شیرین دەبێت، رێز لە خۆی و لە کەسانی تر دەگرێت، هەست بە خۆشی و شادی دەکات، هەست بە گرنگی بەهاکانی ژیان دەکات. بە شێوەیەکی راستیش لە چەمکی ئازادی

دەگات.. چاکخوازیش لە ناخیدا دەڕوێت.
٢ـ ئازادی خەیاڵی منداڵ فراوانتر دەکات، گەشە بە زیرەکی منداڵ دەکات، هۆکارێکی گرنگیشە بۆ پێشکەوتن و باڵابوونی لە خوێندن و بەدەستهێناندا.. بوارێکی زیاتریشی بۆ دەڕەخسێنێت بۆ حەزی دۆزینەوە و تاقیکردنەوە و داهێنان و گەشەکردنی ئارەزووەکانی و دەرخستنی تواناکانی.
٣ـ ئەو منداڵەی ئازادییەکی زیاتری هەبێت، بڕوایەکی زیاتری بە کەسێتی خۆی و بە تواناکانی دەبێت.. بڕوابەخۆبوونیش، هاندەر و پاڵنەرە بۆ کۆشش و خۆراهێنان و تاقیکردنەوە و داهێنان و بەرهەمهێنان.. بەمەش کۆمەڵگا خێراتر پێشدەکەوێت و، داهاتووشی گەشتر و خۆشتر دەبێت.
٤ـ لە بواری ڕەوشتیشدا، دەتوانین ئەوە بڵێین، کە منداڵەی ئازاد لە قوتابخانەدا، لە سایەی توانا و بڕوابەخۆبوونی، بە شێوەیەکی راست و دروست ڕەفتار لەگەڵ هاوڕێکانی و مامۆستاکانی دەکات.. وەکو چۆن بەرژەوەندی خۆی دەوێت، ئاوهاش بەرژەوەندی هاوڕێکانی دەوێت.. ڕێز لە ئازادی هاوڕێکانی و لە مامۆستاکانی و، لە یاساکانی قوتابخانە دەگرێت.
٥ـ پرانسیپەکانی ئازادی زامنی ئەوەن، کە منداڵەی ئازاد هەست بە بەرپرسێتی بکات، لەوەش دەگات کە ئازادی بەبێ بەرپرسێتی بوونی نییە.. بەزاندنی سنووری ئازادیش. دژی پرانسیپەکانی ئازادییە.
٦ـ ئازادی، ئازایی و بوێرییەکی زیاتر بە منداڵ دەبەخشێت.. هاندەرە و پاڵنەریشە، بۆ ئەنجامدانی کاری سەرکەشی.. بۆ پەند و وانە وەرگرتن لە هەڵەکانی و لە هۆکارەکانی سەرنەکەوتنەکانی.. ئەو هەستەشی پێدەبەخشێت، کە لە داهاتوودا زیاتر خۆڕاگربێت و بتوانێت بەرگەی گرفت و شکستییەکان بگرێت و کۆڵ نەدات.. زیاتریش درێژە بە کۆشش و هەوڵدان و پێشکەوتنەکانی بدات.
گرفتەکانی نەبوونی ئازادی دەربڕینی منداڵان:
گەر بێتو بەر لە ئازادی ماف دەربڕینی منداڵ بکەین و، لە سەربەستی بێبەشی بکەین و، دەمی پێدابخەین و، نەتوانێت گوزارشت بکات و رای خۆی دەربڕێت و ڕەخنە نەگرێت، وەکو ئامێرێکی لێدەت کە فەرمان و داواکان جێبەجێ دەکات و، دەبێتە پاشکۆی گەورەکان و لە ناو جغزێکدا خۆی بەدی دەکات.. بێگومان زەوتکردنی ئازادی لە منداڵ، دەبێتە هۆکاری سەرهەڵدانی گەلی گرفتی جەستەیی و دەروونی لە منداڵدا، گەلێ کاردانەوەی نەرێنیشی لێدەکەوێتەوە.. بە کورتی باس لە چەند گرفتێکی نەبوونی ئازادی منداڵ دەکەین:
١ـ ڕێگرتن لە ئازادی منداڵ، ئاسەوارێکی نەرێنی زۆری لێدەکەوێتەوە، دووچاری کێشە دەروونی و ڕەوشتییەکانی دەکات، وەکو:

خۆبەکەمزانین، دوژمنخوازی، دزی، گۆشەگیری، ش□ژان، خ□م□کی، د□اوکێ، بڕوا بەخۆنەبوون، بێ هیوایی، رقئەستووری…هتد. پێویستە پێش ئەوەی کە کەسێتی منداڵ تێکبچێت و بڕووخێت و، دووچاری چەندین نەخۆشی دەروونی بێت، چارەسەری گرفتەکانی بکرێن.

٢ـ زەوتکردنی ئازادی لە منداڵ و پەراوێزکردنی، وای لێدەکەن کە خۆی بە کەسێکی بێ دەسەڵات و بێتوانا بزانێت، واش هەست دەکات خۆشەویست نییە ،و رێزی لێناگرن و بە هەندی نازانن.. ئەمەش هۆیەکە بۆ ئەوەی کە ئاستی بە دەستهێنانی لە خوێندندا لاوازبێت.. لە ژیانیشیدا سەرکەوتوو نەبێت.

٣ـ خەفەکردنی ئازادی منداڵ وای لێدەکات کە هەست بە جوانییەکان و بە خۆشییەکانی ژیان نەکات و، بە رەشبینییەوە لە ژیان بڕوانێت.. ئەمەش لە ئەنجامەی لۆمەکردنێکی زۆر و، سەرکوتکردن و سەرکوێرکردنی لە لایەن خێزانەکەیەوە، لەسەر ئەو هەڵە بێمەبەستانەی کە دەیکات.. بڕواشی بە تواناکانی خۆی نامێنێت و پشت بە کەسانی تر دەبەستێت و، غیرەتی بڕیاردانیشی لە ژیانیدا نابێت.

٤ـ پەروەردەی س□□پ□نراو، کە بوارێک بۆ ئازادی بۆ منداڵ ناه□□□ت□وە، وا لە منداڵ دەکات کە ببێت بە ئامێرێکی گوێدێر و جێبەجێکەر، گفتوگۆ هیچ رۆڵێکی نییە، گوێش لە را و بۆچوونەکانی ناگرن.

٥ـ زەوتکردنی ئازادی و سەربەستی لە منداڵ و، پەروەردەکردنێکی نادروست و سەقەت لە لایەن خێزانی نابەڵەدەوە.. هۆکارێکە بۆ لاوازی هاوبەستەبوونی منداڵ بۆ خێزانەکەی، چونکە وا هەست دەکات کە خۆشیان ناوێت و رقیان لێیەتی.. هەر وەکو ئەوەی کە ئەندامێکی خێزانەکەی نەبێت و، کەسێکی نامۆبێت لە ناویاندا.. بواری ئەوەشی نادەنی کە بە ئازادی و بە راشکاوی گوزارشت لە را و لە هەڵوێست و لە بۆچوونەکانی بکات.. هەستکردنی منداڵیش بەم پشتگوێخستنە، گەلێ کێشە و رەفتاری خراپ و نەرێنی بە دوای خۆیدا دەهێنێت، وەکو: شەڕخوازی، ملهوڕی، گۆشەگیری، یاخیبوون، گرژ و مۆنی، رقایەتی، قسەهەڵبزکان، جوین دان، نەبەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و، لاوازی پەیوەندی هاوڕێتی، تێکەڵاو□ن□بوون، شکستهێنان لە خوێندندا.

بێگومان خێزان ناوەندێکی گرنگی پەروەردەکردن و راهێنانی منداڵە.. بەڵام بە داخەوە تا ئ□م□ش

لە ناو هەندێ خێزانیدا، پەیوەندی نێوان دایک و باوک و منداڵ، پەیوەندیەکی میلیتارییە، پەیوەندی

(سەرکردە و سەربازە) واتە پێویستە منداڵ تەنها گوێدێربێت و، فەرمانەکانی خێزانەکەی (باوک و دایک)ی جێبەجێ بکات.. چاوەڕوانی چی لە منداڵێکی وا بکەین کە لە خێزانێکی وادا پەروەرب□ب□ت؟

لە کۆتاییدا، پێویستە ئاماژەش بەوە بکەین، کە تا ئەمڕۆش لە بەشێکی زۆری قوتابخانەکانمدا، پرۆگرامەکانی خوێندن و شێواز و ڕێبازەکانی وانە وتنەوەی ماوستاکانمان، کۆن و کلاسیکین و، گۆڕانکارییەکی ئەوتۆیان لەبەدی ناکەین.. تا ئەمڕۆش ماموستای وانەبێژ، تەوەری سەرەکی وانەیە و، زۆرترین کاتی وانەکە ئەو لە پۆلدا قسەدەکات.. بواری پێویست بە منداڵان نادەن، کە بە راشکاوی و بە ئازادی رای خۆیان دەربڕن.. ئەمەش بە پێچەوانەی پەروەردەی نوێ و، شێوازی و رێبازەکانی تازەی وانە وتنەوەیە.. کە منداڵان (قوتابیان) تەوەری سەرەکی وانەن لە پۆلدا، بە ئەوپەڕی ئازادی و راشکاوییەوە گفتوگۆ دەکەن و، دەپرسن و، رەخنەدەگرن و .. گوزارشت لە رای خۆیان دەکەن.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠١٦